

Ուսումնասիրություն ՀՀ Վայոց ձորի մարզում
«Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային
միավորումների ստեղծման`
ՀՀ կառավարության հայեցակարգի» գործնական
իրականացման վերաբերյալ

ք.Երևան 2010թ.

Ներածություն

1991 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունը անկախ պետության հռչակումից հետո սկիզբ դրվեց նոր քաղաքական, վարչական և տնտեսական հարաբերություններին համահունչ պետական շինարարության իրականացման: Այդ ժամանակահատվածում Հայաստանը պետք է միաժամանակ իրականացներ երկու կարևորագույն քայլեր. աստիճանաբար հրաժարվել նախկին Խորհրդային պետությունից ժառանգություն մնացած ինստիտուտներից՝ միաժամանակ հիմնելով կառավարման նոր համակարգեր: Նախկին Խորհրդային Միությունից Հայաստանը «ժառանգել» էր նաև տեղական իշխանության խորհրդային համակարգը, որն իր էությամբ, տրամաբանությամբ և ֆունկցիոնալ գործունեությամբ հեռու է տեղական ինքնակառավարման այն համակարգերից, որոնք ժամանակակից եվրոպական երկներում ձևավորվել և գործում են Եվրոպայի Խորհրդի կողմից ընդունված «Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական Խարտիայի» սկզբունքներին համապատասխան: Խորհուրդների միջոցով տեղերում իշխանության իրականացման համակարգը վաղ թե ուշ պետք է իր տեղը զիջեր տեղական ինքնակառավարման համակարգի կազմավորմանը, որի հիմքերն առաջին անգամ դրվեցին 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ: Հարկ է նկատել, որ տեղական իշխանությունների խորհրդային համակարգը հենվում էր այսպես կոչված «շրջանային» վարչատարածքային բաժանման համակարգի վրա, որը 1987 թվականի սեպտեմբերի 1-ի տվյալներով ՀԽՍՀ տարածքը տրոհված էր 37 գյուղական և 10 քաղաքային շրջանների, 22 հանրապետական, 5 շրջանային ենթակայության քաղաքների, 31 քաղաքատիպ ավանների և 479 գյուղական սովետների¹: Թե որքանով էր արդարացված այդ վարչատարածքային բաժանումը դուրս է մեր հետաքրքրությունների և սույն ուսումնասիրության տեսադաշտից: Այս իմաստով կարևոր է հաշվի առնել երկու հանգամանքը.

¹ Հայկական Սովետական հանրագիտարան, Սովետական Հայաստան, Ե., 1987թ. էջ 18-21

1. Հայաստանի Հանրապետության գործող վարչատարածքային բաժանումը կազմավորվել է հաշվի առնելով նախկին վարչական շրջանների հանգամանքը,

2. Տեղական ժամանակ բնակավայրերը հիմնադրվելով և գործելով նախկին վարչական համակարգի և վարչատարածքային բաժանման ազդեցության տակ, միմյանց հետ ձևավորել են կայուն և մշտական հարաբերություններ, ձևավորվել և զարգացել են արտադրական ենթակառուցվածքներ, համատեղ ապրելու մշակույթ, ավանդույթներ և այլն:

Այս, հատկապես երկրորդ հանգամանքը երբեք չի կարելի անտեսել վարչատարածքային բաժանման ցանկացած բարեփոխում իրականացնելու ժամանակ:

Հարկ է նկատել, որ Հայաստանի Հանրապետության գործող վարչատարածքային կառուցվածի ձևավորումը իրականացվել է նկատելի շտապողականությամբ: Մասնավորապես, 1995 թվականի հուլիսի 5-ին ՀՀ Սահմանադրության ընդունումից հետո ընդամենը չորս ամիս անց, նոյեմբերի 7-ին, ընդունվեց «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՀ օրենքը, որով ՀՀ տարածքը բաժանվեց տաս մարզերի և մարզի կարգավիճակ ունեցող Երևան քաղաքի (2005 թվականին իրականացված սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում Երևան քաղաքը ստացել է համայնքի կարգավիճակ): Ընդ որում բոլոր մարզերը կազմավորվել են խորհրդային ժամանակաշրջանի նախկին գյուղական շրջանների մեխանիկական միացման արդյունքում: Որոշ դեպքերում իրար են միացվել երկու, իսկ հիմնականում երեք, չորս կամ հինգ նախկին գյուղական շրջաններ: Առավել ուշագրավ է վարչատարածքային բաժանումը համայնքների մակարդակում: Մեր երկրում գոյություն ունեցող մոտ 1.000 բնակավայրերի պարագայում 1995 թվականի օրենքով կազմավորվել են 930 համայնքներ (հետագայում համայնքների թիվը նվազել է որոշ մասնավոր դեպքերում համայնքները միմյանց միացնելու, ինչպես նաև Երևանի 12 նախկին թաղային համայնքների փոխարեն մեկ համայնքը ձևավորելու արդյունքում): Այսինքն, որպես

կանոն, գրեթե յուրաքանչյուր բնակավայր ստացել է համայնքի կարգավիճակ: Այդ երևույթը առավել նկատելի է Արարատի, Արմավիրի, Կոտայքի և Տավուշի մարզերում: Մասնավոր են դեպքերը, երբ մեկ համայնի կազմում ընդգրկված են մեկից ավելի բնակավայրեր (տես աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

ՀՀ վարչատարածքային բաժանումը (առանց Երևան քաղաքի)

1995 թվականին ընդունված համապատասխան օրենքով

N/N	ՀՀ մարզերը	Բնակավայրեր	Համայնքներ
1.	Արագածոտն	121	114
2.	Արարատ	98	97
3.	Արմավիր	98	97
4.	Գեղարքունիք	98	92
5.	Լոռի	130	113
6.	Կոտայք	69	67
7.	Շիրակ	131	119
8.	Սյունիք	135	113
9.	Վայոց ձոր	55	44
10.	Տավուշ	65	62
	Ընդամենը	1000	918

Մոտ 3,200 հազ. բնակիչություն և ընդամենը 29.743 կմ² տարածք ունեցող երկրի համար համայնքների այս թվաքանակը բավականին մեծ է: Սրա արդյունքում Հայաստանում բնակավայրերը փոքր են ինչպես բնակչության թվաքանակի, այնպես էլ սոցիալ-տնտեսական վիճակը բնութագրող ցուցանիշների տեսանկյունից (տես աղյուսակ 2):

Ըստ մարզերի գյուղական համայնքների թիվը մարդահամարի տվյալներով²

Գյուղական համայնքներն ըստ բնակչության թվաքանակի	Այլագծուն	Արևատ	Արմավիր	Գեղարքունիք	Լոռի	Կոտայք	Շիրակ	Սյունիք	Վայոց ձոր	Տավուշ	Ընդամենը
<i>մինչև 100 բնակիչ</i>	4	0	0	3	1	0	8	11	0	0	27
101-200	15	1	1	6	6	2	10	32	5	1	79
201-500	28	5	5	19	36	6	27	32	13	10	181
501-1000	35	14	17	16	21	14	32	15	9	16	189
1001-3000	22	55	58	24	35	27	37	15	13	23	309
3001-5000	5	14	10	9	3	7	1	0	0	8	57
5001-10.000	2	4	3	10	3	4	2	0	1	0	29
Ընդամենը	111	93	94	87	105	60	116	106	41	58	871

Վերջին տարիներին ինչպես առանձին փորձագետների, այնպես էլ տարբեր կազմակերպությունների կողմից տեղական ինքնակառավարման համակարգի և դրա զարգացման ուղղություններին վերաբերող բազմազործոն ուսումնասիրություններն ու վերլուծությունները ցույց են տվել, որ ՀՀ գործող վարչատարածքային բաժանումը, մասնավորապես, համայնքների մեծ թիվ, դրանց փոքր չափերն ուղղակիորեն անդրադառնում են համայնքների կարողությունների վրա՝ լուրջ խոչընդոտ հանդիսանալով համայնքների կայացման և տեղական ինքնակառավարման զարգացման ճանապարհին: Հիմնականում համայնքների մեծ թիվը և դրանց օրենքով

² Է. Ղազարյան «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման կատարելագործման հայեցակարգային ուղղությունները», Երևան, ԴԱԸ 2004թ.

իրենց վերապահված լիազորությունների իրականացման կարողությունների ցածր աստիճանն է այն հիմնական պատճառներից մեկը, որի հետևանքով հնարավոր չէ լինում խորացնել ապակենտրոնացման քաղաքականությունը և ընդլայնել տեղական ինքնակառավարման մարմիններին պետության կողմից պատվիրակված լիազորությունների իրականացման շրջանակը: Միաժամանակ համայնքների մեծ թվաքանակի պատճառով նպատակին չեն ծառայում տեղական բյուջեների առանց այդ էլ սուղ միջոցները, ինչպես նաև պետական բյուջեից համայնքային բյուջեների տրամադրվող պաշտոնական տրանսֆերտները (հատկապես ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տրամադրվող դոտացիաները), որոնց զգալի մասը ծախսվում է համայնքների ղեկավարների և նրանց աշխատակազմերի աշխատակիցների աշխատանքի վարձատրության, այլ ոչ թե համայնքային նշանակության խնդիրների լուծման և բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցման նպատակով: Այս իրավիճակն իր հերթին նպաստում է աղքատության խորացմանը, ինչպես նաև տարածքային զարգացման առումով անհամաչափությունների մեծացմանը:

Տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացման, հանրային կառավարման ոլորտում տեղական ինքնակառավարման մարմինների դերի բարձրացման, ինչպես նաև տեղական ժողովրդավարության ամրապնդման տեսանկյունից ակնհայտ է, որ համայնքային կարողությունների ամրապնդմանը միտված վարչատարածքային բարեփոխումների իրականացումը խիստ արդիական է և անհրաժեշտ՝ թելադրված ժամանակի հրամայականով:

Հայաստանում տեղական ինքնակառավարման համակարգի զարգացումը, համայնքային կարողությունների հզորացումը և դրան միտված վարչատարածքային բարեփոխումներ իրականացնելու անհրաժեշտությունը հանդիսանում է ՀՀ կառավարության առջև դրված կարևորագույն հիմնախնդիրներից մեկը:

Պատահական չէ, որ ՀՀ կառավարության կողմից 2008 թվականի դեկտեմբերի 18-ին ի գիտություն ընդունվեց «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգ»-ը:

ՀՀ վարչապետի կողմից 2009 թվականի մայիսի 26-ի ՀՀ փոխվարչապետ, ՀՀ տարածքային կառավարման նախարար Արմեն Գևորգյանի գլխավորությամբ ստեղծվել է միջգերատեսչական հանձնաժողով:

Ակնհայտ է, որ համայնքների մակարդակում վարչատարածքային բարեփոխումներ իրականացնելը բարդ և դժվար մի գործընթաց է (ինչպես քաղաքական համաձայնության, բարոյահոգեբանական. այնպես էլ իրավական ընթացակարգային իմաստներով), ուստի անհրաժեշտ է ցանկացած որոշում ընդունելուց առաջ իրականացնել կոնկրետ դեպքերի մանրակրկիտ և բազմագործոն ուսումնասիրություններ և վերլուծություններ, հնարավորության սահմաններում փորձարկումներ: Համայնքների խոշորացման միջոցով համայնքային կարողությունների կենտրոնացման և ամրապնդման գաղափարի դեռ նախնական քննարկման փուլում առաջ են գալիս որոշակի ռիսկեր, որոնք կապված են փոքր բնակավայրերի էլ ավելի թուլացման և դրանց քայքայման վտանգների հետ: Հնչում են մտահոգություններ տարաբնակեցման և բնակչության ներքին միգրացիոն նոր հոսքերի ձևավորման, սահմանամերձ բնակավայրերի հնարավոր քայքայման հետ և այլն: Այս ամենը ևս մեկ անգամ վկայում է ընդունվելիք որոշումների առավելագույն հիմնավորված լինելու անհրաժեշտության մասին:

Պետք է նկատել, որ վարչատարածքային բարեփոխումները կլինեն ոչ լիարժեք և անարդյունավետ, եթե դրանք չուղեկցվեն տեղական ինքնակառավարման համակարգի համակարգային համարժեք փոփոխություններով: Այստեղ խոսքը վերաբերում է թե՛ կառուցվածքային, թե՛ ֆինանսաբյուջետային հարցերին, թե՛ տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորություններին և այլն:

Սույն ուսումնասիրությունը, կենտրոնանալով ՀՀ Վայոց ձորի մարզի օրինակի վրա, նպատակ ունի պարզել «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային

միավորումների ստեղծման» ՀՀ կառավարության կողմից ի գիտություն ընդունված հայեցակարգի գործնականում իրականացման հնարավորություններն ու ուղղությունները: ՀՀ Վայոց ձորի մարզի ընտրությունը պատահաբար չի կատարվել: Հիշյալ ծրագրի շրջանակներում ՀՀ Վայոց ձորի մարզն ու մի շարք առավելություններ, որոնց կարելի է առանձնացնել հետևյալները.

- **ՀՀ Վայոց ձորի մարզն ամենափոքր մարզն է բնակչության թվականի առումով:** Սա նշանակում է, որ բարեփոխումների արդյունքները կարող են նկատելի լինել հարաբերականորեն կարճ ժամանակահատվածում: Միաժամանակ, եթե բարեփոխումները չտան ցանկալի արդյունք, ապա դրանց առավելագույն քիչ թվով մարդիկ կարող են տուժել:
- **ՀՀ Վայոց ձորի մարզն ամենափոքր մարզն է համայնքների թվաքանակի առումով:** Սա նշանակում է, որ համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային համագործակցության իրականացումը առավել դյուրին կլինի այս, քան ցանկացած այլ մարզում: Ի դեպ ՀՀ Վայոց ձորի մարզում կան ընդամենը երեք ոչ մեծ քաղաքային համայնքներ (Եղեգնաձոր, Վայք և Ջերմուկ), որոնցից Ջերմուկը նախկին եղել է հանրապետական ենթակայության, Եղեգնաձորը՝ շրջանային ենթակայության քաղաք, իսկ Վայքը՝ քաղաքատիպ ավան: Այսինքն այստեղ կարելի է հանդիպել նախկին վարչատարածքային բաժանման բոլոր էլեմենտներից: ՀՀ Վայոց ձորի կազմավորվել է նախկին ընդամենը երկու գյուղական շրջանների (Եղեգնաձորի և Վայք) միացման արդյունքում:
- **ՀՀ Վայոց ձորի մարզը ամենափոքր մարզերից մեկն է տարածքի առումով:** Չնայած այն բանին, որ ՀՀ Վայոց ձորի մարզին իրենց փոքր տարածքով զիջում են ՀՀ Արարատի, Արմավիրի և Կոտայքի մարզերը, սակայն նրանց միջև եղած տարբերությունները մեծ չեն, ուստի փոքր տարածքը, այսինքն աշխարհագրական տեսանկյունից համապարփակ լինելը նմանօրինակ

բարեփոխումների իրականացման համար նույնպես կարելի է համար որպես առավելություն:

- **ՀՀ Վայոց ձորի մարզն ունի բազմաթիվ ընդհանրություններ ՀՀ այլ մարզերի հետ:** Մասնավորապես, մակերևույթի կտրտվածությունը, բնակավայրերի միջև եղած հեռավորությունը, սահմանամերձ տարածաշրջանների առկայությունը, բնակլիմայական պայմանները, բնակավայրերի ծովի մակերևույթից ունեցած բարձրությունը և այլն, գործոններն են, որոնց հետ կարելի է բազմաթիվ ընդհանրություններ գտնել այլ մարզերում:

- **Բնակչության միաստարություն:** ՀՀ Վայոց ձորի մարզում չկան ժողովրդագրական, առավել ևս էթնիկ խնդիրներ: Մարզում չկան բնակավայրեր, որոնք բնակեցված լինեն ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներով: Քիչ են և ոչ էական բնակավայրերի միջև գոյություն ունեցող սոցիալ-մշակութային առանձնահատկություններն ու տարածայնությունները:

Սույն ուսումնասիրության ընթացքում կիրառվող մեթոդների և արդյունքների հաջողությունները կարող են հետագայում հիմք հանդիսանալ գործնականում դրանց կիրառման, իսկ հետագայում ողջ հանրապետությունում վարչատարածքային բարեփոխումներ իրականացնելու համար:

Ուսումնասիրությունն իրականացվել է տնտեսագիտության թեկնածու դոցենտ **Էդգար Ղազարյանի** կողմից: Ուսումնասիրության մեջ տնտեսաաշխարհագրական բնույթի ուսումնասիրություններն իրականացվել են աշխարհագրական գիտությունների թեկնածու **Նարեկ Հարությունյանի** կողմից: Ուսումնասիրությունն իրականացվել է տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր **Արմենակ Դարբինյանի** գլխավոր խորհրդատվությամբ:

Հիմնախնդրի վերլուծություն

Հայաստանի Հանրապետության Վայոց ձորի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հարավ-Արևելյան մասում: Այն զբաղեցնում է 2308 կմ² տարածք կամ ՀՀ տարածքի 7.8%-ը: Մարզի բնակչությունը (շուրջ 61.000 մարդ) կազմում է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի մոտ 1.7%-ը: Ուրբանիզացիայի մակարդակը ցածր է. բնակչության շուրջ 65%-ը բնակվում է գյուղական բնակավայրերում: Մարզի տարածքն ընդգրկում է Եղեգնաձորի և Վայքի տարածաշրջանները 3 քաղաքային և 41 գյուղական համայնքներով, որոնց կազմի մեջ ընդգրկված են ընդհանուր հաշվով 55 բնակավայրեր:

ՀՀ Վայոց ձորի մարզի սահմանները վարչատարածքային տեսակետից քիչ են փոփոխությունների ենթարկվել իր` պատմական Սյունիք նահանգի Վայոց ձոր գավառի սահմաններից: Սահմանների կայունությունը բացատրվում է տարածքի մակերևույթի առանձնահատկությամբ: Վայոց ձորը, որպես զոգահովիտ, շրջապատված է բարձր լեռներով, ջրբաժան լեռնաշղթաներով, որոնք յուրահատուկ բնական պատնեշներ հանդիսանալով նրա և հարևան տարածքների միջև, այն դարձնում են աշխարհագրական մի ամբողջություն:

Վայոց ձորը գտնվում է Արփա գետի ավազանում: Հյուսիս-արևմուտքից այն սահմանակից է ՀՀ Արարատի մարզից, հյուսիսից` ՀՀ Գեղարքունիքի մարզին, արևելքից` ՀՀ Սյունիքի մարզին, հյուսիս-արևելքից` Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հսկողության տակ գտնվող տարածքներին, հարավից` Նախիջևանի Ինքնավար Հանրապետությանը:

Վայոց ձորի մարզի կլիման ընդհանուր առմամբ ցամաքային է` ցուրտ կամ չափավոր ցուրտ ձմեռներով և շոգ կամ տաք ամառներով: Օդի առավելագույն ջերմաստիճանը ցածրադիր շրջաններում հասնում է +40°C-ի, իսկ բացարձակ նվազագույնը` -35°C-ի: Տեղումները կազմում են ցածրադիր գոտում 300 մմ, բարձրադիր գոտում` մինչև 700 մմ:

Վայոց ձորի մարզն ունի կենդանական և բուսական բազմազան աշխարհ: Տարածքի 4.6%-ը կազմում են անտառները:

Մարզով է անցնում Հայաստանն Իրանի հետ կապող ավտոմայրուղին, որն էական դեր ունի մարզի տնտեսության հեռանկարային զարգացման գործում: Կարևոր նշանակություն ունի նաև Եղեգնաձոր-Մարտունի հանրապետական նշանակության ճանապարհը:

ՀՀ Վայոց ձորի մարզում է գտնվում է Հայաստանի ամենահայտնի առողջավայրերից մեկը՝ Ջերմուկ քաղաքը, որը 2008 թվականի ՀՀ կառավարության կողմից հռչակվել է որպես զբոսաշրջության կենտրոն:

1995 թվականի ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՀ օրենքով ՀՀ Վայոց ձորի մարզը կազմված է 44 համայնքներից, որից 3-ը քաղաքային, 41-ը գյուղական: Ի դեպ 1995 թվականից մինչ օրս վերոհիշյալ օրենքում կատարված փոփոխություններն ու լրացումները որևէ կերպ ՀՀ Վայոց ձորի մարզին չեն անդրադարձել և չեն վերաբերվել: Մարզի տարածքում ընդհանուր առմամբ գոյություն ունեն 55 բնակավայրեր: Մարզի 44 համայնքներից 8-ը կազմված են մեկից ավելի բնակավայրերից: Դրանք են Ջերմուկ քաղաքային համայնքը, որը կազմված է Ջերմուկ քաղաքից և Կեչուտ գյուղից, Արենի համայնքը կազմված է Արենի և Ամաղու գյուղերից, Գնիշիկ համայնքը՝ Գնիշիկի և Մոզրով գյուղերից, Գոմք համայնքը՝ Գոմք, Ախտա և Կապույտ գյուղերից, Զառիթափ համայնքը՝ Զառիթափ և Հորադիս գյուղերից, Հերմոն Համայնքը՝ Հերմոն, Արատես, Կալասար գյուղերից, Սարավան համայնքը՝ Սարավան և Ուղեձոր գյուղերից, Վարդահովիտ համայնքը՝ Վարդահովիտ, Սևաժայռ, Գետիկվանք գյուղերից: Մյուս բոլոր 36 համայնքները կազմված են մեկական բնակավայրերից, այսինքն բնակավայրը ստացել է համայնքի կարգավիճակ: Ինչպես երևում է մեկից ավել բնակավայր ընդգրկող համայնքներից միայն Ջերմուկն է քաղաքային, որի մեջ ընդգրկված են մեկ քաղաքային և մեկ գյուղական դասակարգում ունեցող բնակավայրեր, մյուս բոլոր դեպքերում համայնքները կազմված են բացառապես

գյուղական դասակարգում ունեցող բնակավայրերից: Ընդ որում հիմնականում բացի համայնքի անվանումն ունեցող բնակավայրերից, մյուս բոլոր գյուղերը հիմնականում լքված բնակավայրեր են, այսինքն չունեն մշտական բնակչություն կամ հանդիսանում են արոտատեղեր, որտեղ ժամանակավոր բնակչության կարելի է հանդիպել միայն ամառվա մի քանի ամիսների ընթացքում: Օրինակ. Արենի համայնքի կազմի մեջ մտնող Ամաղու գյուղում բնակչություն առհասարակ գոյություն չունի, նույն պատկերն է Հերմոն համայնքի մեջ մտնող Արատես, Կալասար գյուղերում, ինչպես նաև Վարդահովիտ մեջ մտնող Գետիկվանք գյուղում: Մյուս դեպքերում էլ գյուղերի առավելագույն բնակչությունը կազմում է 144 մարդ: Այսինքն, սրանք դասական իմաստով չի կարելի համարել խոշոր համայնքներ կամ դասել մեկից ավելի բնակավայրերի ընդգրկում համայնքների շարքին:

Հարկ է նկատել, որ ՀՀ Վայոց ձորի մարզում համայնքներն ընդհանուր առմամբ բավականին փոքր են: Ընդ որում սա վերաբերում է ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղական համայնքներին: Մասնավորապես, բնակչության թվաքանակի առումով մարզի ամենամեծ համայնքը մարզկենտրոն Եղեգնաձորն է որն ունի 8.187 բնակիչ: Մյուս խոշոր համայնքներն են Ջերմուկն ու Վայքը համապատասխանաբար 7.421 և 6.024 բնակչությամբ³: Ամենամեծ գյուղական համայնքը Մալիշկան է, որն ունի 5.303 բնակիչ: Ամենափոքր գյուղական համայնքը Նոր Ազնաբերդն է, որն ունի ընդամենը 140 բնակիչ: Ստացվում է, որ մարզի ամենամեծ համայնքը ամենափոքրից մեծ է ավելի քան 58 անգամ, իսկ ամենամեծ գյուղական համայնքն ամենափոքրից մեծ է մոտ 38 անգամ: 44 համայնքներից 15-ն ունեն մինչև 300 բնակիչ: Մարզում չկան մինչև 100 բնակիչ ունեցող համայնքներ, իսկ մինչև 200 բնակիչ ունեն 3 համայնքներ: Մեկ համայնքի միջին բնակչությունը կազմում է 1.362 մարդ, ընդ որում քաղաքային համայնքներում միջին բնակչությունը կազմում 7.211 մարդ, իսկ գյուղական համայնքներում՝ 934 մարդ:

³ Բոլոր տվյալները վերցված են ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության Վայոց ձորի մարզային գործակալությունից և արտահայտում են 2009 թվականի ցուցանիշները:

ՀՀ Վայոց ձորի մարզի համայնքները և բնակչության թվաքանակը
2009 թվականի դրությամբ

<i>N/N</i>	<i>Համայնքներ</i>	<i>Բնակավայրերի թիվը</i>	<i>Բնակչության թվաքանակը</i>
1	<i>Եղեգնաձոր</i>	<i>1</i>	<i>8 187</i>
2	<i>Ջերմուկ</i>	<i>2</i>	<i>7 421</i>
3	<i>Վայք</i>	<i>1</i>	<i>6 024</i>
4	<i>Ագարակաձոր</i>	<i>1</i>	<i>1 431</i>
5	<i>Ազատեկ</i>	<i>1</i>	<i>543</i>
6	<i>Աղավնաձոր</i>	<i>1</i>	<i>2 089</i>
7	<i>Աղնջաձոր</i>	<i>1</i>	<i>480</i>
8	<i>Արենի</i>	<i>2</i>	<i>1 847</i>
9	<i>Արին</i>	<i>1</i>	<i>252</i>
10	<i>Արտաբույնք</i>	<i>1</i>	<i>1 155</i>
11	<i>Արտավան</i>	<i>1</i>	<i>292</i>
12	<i>Արփի</i>	<i>1</i>	<i>1 224</i>
13	<i>Բարձրունի</i>	<i>1</i>	<i>355</i>
14	<i>Գետափ</i>	<i>1</i>	<i>2 363</i>
15	<i>Գլաձոր</i>	<i>1</i>	<i>2 682</i>
16	<i>Գնդեվազ</i>	<i>1</i>	<i>1 007</i>
17	<i>Գնիշիկ</i>	<i>2</i>	<i>218</i>
18	<i>Գողթանիկ</i>	<i>1</i>	<i>220</i>
19	<i>Գոմք</i>	<i>3</i>	<i>233</i>
20	<i>Ելփիհն</i>	<i>1</i>	<i>1 383</i>
21	<i>Եղեգիս</i>	<i>1</i>	<i>512</i>
22	<i>Ջառիթափ</i>	<i>2</i>	<i>1 541</i>
23	<i>Ջեղեա</i>	<i>1</i>	<i>220</i>
24	<i>Թառաթունք</i>	<i>1</i>	<i>636</i>
25	<i>Խաչիկ</i>	<i>1</i>	<i>1 030</i>
26	<i>Խնձորուտ</i>	<i>1</i>	<i>499</i>
27	<i>Կարմրաշեն</i>	<i>1</i>	<i>285</i>
28	<i>Չերիեր</i>	<i>1</i>	<i>1 009</i>

Աղյուսակ 3-ի շարունակություն			
29	Հերմոն	3	169
30	Հորբատեղ	1	265
31	Հորս	1	318
32	Մալիշկա	1	5 303
33	Մարտիրոս	1	681
34	Նոր Ազնաբերդ	1	140
35	Շատին	1	2 035
36	Չիվա	1	1 027
37	Ռինդ	1	1 518
38	Սալլի	1	251
39	Սարավան	2	231
40	Սերս	1	233
41	Վարդահովիտ	3	235
42	Վերնաշեն	1	1 319
43	Փոռ	1	144
44	Քարագլուխ	1	908
	Ընդամենը	55	59 915

	Միջինը	1 362
	Միջինը քաղաքներում	7 211
	Միջինը գյուղերում	934

Եթե փորձենք ՀՀ Վայոց ձորի մարզի համայնքները խմբավորել ըստ բնակչության թվաքանակի, ապա ստացվում է, որ մարզում չկան մինչև 100 բնակիչ ունեցող համայնքներ, սակայն մեծ է այն համայնքների քանակը, որոնք ունեն 201-ից 500 բնակիչ (16 համայնք): Նույնքան թվով համայնքներ ունեն 1.001-ից 3.000 բնակիչ (տե՛ս աղյուսակ 4): Ստացվում է մինչև 3.000 բնակիչ ունեն ընդհանուր հաշվով 40 համայնքներ կամ ընդհանուրի շուրջ 91%-ը:

ՀՀ Վայոց ձորի մարզի համայնքները խմբավորված ըստ բնակչության թվաքանակի

	Հ ա մ ա յ ն ք ն ե ր
<i>մինչև 100 բնակիչ</i>	<i>0</i>
<i>101-200 բնակիչ</i>	<i>3</i>
<i>201-500 բնակիչ</i>	<i>16</i>
<i>501-1000 բնակիչ</i>	<i>5</i>
<i>1001-3000 բնակիչ</i>	<i>16</i>
<i>3001-5000 բնակիչ</i>	<i>0</i>
<i>5001-10.000 բնակիչ</i>	<i>4</i>
<i>10.000-ից ավելի բնակիչ</i>	<i>0</i>
Ը ն դ ա մ ե ն ը	44

ՀՀ Վայոց ձորի մարզի համայնքները փոքր են նաև իրենց վարչական տարածքներով: Այդ տեսանկյունից ամենամեծը Խաչիկ գյուղական համայնքն է 8.591 հա տարածքով, իսկ ամենափոքրը՝ Հորբատեղը՝ 811 հա տարածքով: Ամենամեծ և ամենափոքր համայնքների տարբերությունը կազմում է 10,6 անգամ: Միջինը գյուղական համայնքների տարածքը կազմում է մոտ 3.843 հա (տես հավելված):

ՀՀ Վայոց ձորի մարզի բոլոր 44 համայնքները գտնվում են ծովի մակերևույթից 1000 և ավելի մետր բարձրության վրա: Ընդ որում 4 համայնքներ գտնվում են 1000-ից 1200, 26 համայնքներ՝ 1200-ից 1700 մ բարձրության, 10 համայնքներ 1700-ից 2000 և 4 համայնքներ՝ 2001 և ավելի բարձրության վրա (տես հավելված):

Համայնքների փոքր չափերը չեն կարող բացասաբար չանդրադառնալ համայնքների կարողությունների և բյուջեների եկամուտների վրա: 2008 թվական տվյալներով մարզի բոլոր համայնքների բյուջեների եկամուտներ գումարը կազմել է 1.142.200,6 հազ դրամ: Դրանում երեք քաղաքային համայնքների բյուջեների գումարը

կազմել է 433.738,3 հազ դրամ կամ ընդհանուրի մոտ 38%-ը, այսինքն ավելի քան 1/3-ը: Միջին հաշվով մեկ համայնքի բյուջետային եկամուտները կազմել են 25.595 հազ դրամ, որից քաղաքային համայնքների միջին եկամուտները կազմել են 144.579 հազ դրամ, իսկ գյուղական համայնքներինը՝ 17.280 հազ դրամ: Բնակչության մեկ շնչի հաշվով համայնի բյուջեների եկամուտները կազմել են 19,5 հազ դրամ, որում: Այդ իմաստով վատագույն վիճակում է գտնվում Քարազլուխ համայնքը 10,0 հազ դրամ ցուցանիշով, իսկ լավագույնը Գնդեվազ համայնք է զարմանալի բարձր՝ մեկ բնակչի հաշվով 139,4 հազ. դրամ ցուցանիշով: Մարզի համայնքների ուղիղ 50%-ի բյուջեները պակաս են տարեկան 10 մլն դրամից, իսկ դրանցից 10-ը ունեն մինչև 5,0 մլն դրամի բյուջե: Ամենափոքր բյուջեն ունի Սալլի համայնքը՝ 2.770,0 հազ դրամ, իսկ ամենամեծ բյուջե ունեցող համայնքը 253.974,8 հազ դրամ եկամուտներով:

Համայնքների բյուջեների ցուցանիշները ուղղակիորեն կապված են նաև ՀՀ պետական բյուջեից համայնքային բյուջեներին ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով տրամադրվող դոտացիաների հետ, որոնք զգալի դեր ունեն համայնքների ընդհանուր բյուջեներում: Ընդ որում, ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ որքան փոքր են համայնքները, այնքան մեծ է դոտացիաների տեսակարար կշիռները համայնքային բյուջեներում, այսինքն փոքր են համայնքների բյուջեների սեփական եկամուտները և մեծ է կախվածությունը կենտրոնական կառավարությունից: Մասնավորապես, դոտացիաները 50% և ավելի մասնաբաժին ունեն 24 համայնքների բյուջեներում, որոնցից 18-ն ունեն մինչև 2.000 բնակիչ: Սա նշանակում է, որ դոտացիաների հատկացման ժամանակ առավելի մեծ դեր է խաղացել, ոչ թե բնակչության թվաքանակի, այլ բնակչության մեկ շնչի հաշվով միջին հանրապետական ցուցանիշից ունեցած շեղումը⁴:

ՀՀ Վայոց ձորի մարզում միջհամայնքային համագործակցությունը գտնվում է ցածր մակարդակի վրա: Հարկ է նկատել, որ մարզի տարածքում 1996 թվականից ի վեր չեն ձևավորվել ոչ մի միջհամայնքային միություններ, ինչպես նաև համայնքների

⁴ Համայնքների բյուջեների և ՀՀ պետական բյուջեից համայնքային բյուջեների հատկացվող դոտացիաների մասին առավել մանրամասն կարելի է ծանոթանալ հավելվածներում:

միջև չեն կնքվել նպատակային, պայմանագրային հարաբերություններով միություններ: Մարզի տարածքում ձևավորվել է ընդամենը մեկ համայնքների միություն (հասարակական կազմակերպության կարգավիճակով), որը տարբեր պատճառներով չի կարողացել արդարացնել իր կենսունակությունը և ժամանակակից պայմաններում, ըստ էություն, դադարեցրել է իր գործունեությունը: Համայնքների միջև փոխգործակցության միակ ձևական ինստիտուտ կարելի է համարել օրենքի պահանջով գործող մարզի խորհուրդը, որը լինելով մարզպետին կից գործող խորհրդակցական մարմին, չի կարող դասվել միջհամայնքային համագործակցության շարքին: Մարզի մի շարք համայնքներ անդամակցում են համայնքների հանրապետական ասոցիացիայի, որը նույնպես գործում է հասարակական կազմակերպության կարգավիճակով:

Կարծում ենք, որ ՀՀ Վայոց ձորի մարզի կտրվածքով ՀՀ վարչատարածքային բաժանումը կարելի է համարել խիստ անարդյունավետ, ինչը լուրջ խոչընդոտ է հանդիսանում տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացման, ինչպես նաև համայնքների միջև միջհամայնքային համագործակցության խորացման համար: Ուստի առաջարկում ենք համայնքների խոշորացման եղանակով իրականացնել համայնքային կարողությունների ամրապնդմանն ու զարգացմանը միտված վարչատարածքային բարեփոխումներ, ինչի արդյունքում էականորեն պետք է կրճատվի համայնքների թվաքանակը, կենտրոնացվեն համայնքների նյութական, ֆինանսական, մարդկային և այլ ռեսուրսները՝ դրանք ուղղելով բնակչությանը հանրային բնույթի ծառայությունների մատուցման որակի բարձրացմանն ու ընդհանուր հետաքրքրության խնդիրների լուծմանը:

ՀՀ կառավարության հայեցակարգը

Համայնքների խոշորացման քաղաքականությունն իրականացնելիս պետք է հիմնվել ՀՀ կառավարության կողմից դեռևս 2008 թվականի դեկտեմբերի 18-ին ի գիտություն ընդունված «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգ»-ի վրա: Սույն հայեցակարգով առաջարկվում է խնդրի լուծման երկու տարբերակ.

- վարչատարածքային համակարգի վերակազմակերպմամբ համայնքների խոշորացումը, այսինքն՝ համայնքների միավորումը, որը կբերի իրավիճակի բարելավման,

- միջազգային պրակտիկայում լայն կիրառություն գտած միջհամայնքային համագործակցության ինստիտուտի ներդրում, որը թույլ է տալիս լիազորությունները պահպանելով, համայնքային մակարդակում ապահովել դրանց արդյունավետ իրականացումը⁵:

Կարծում ենք, որ առաջարկվող տարբերակներից առավել ընդունելի է առաջինը, քանի որ միայն այդ դեպքում է հնարավոր լուրջ և էական արդյունքների հասնել ռեսուրսների կենտրոնացման և դրանց առավել արդյունավետ կերպով տնօրինման հարցերում: Այս տարբերակը հնարավորություն կտա նաև խորացնել ապակենտրոնացման քաղաքականությունը՝ նոր կազմավորված խոշոր համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների վերապահելով առավել մեծ ծավալի լիազորություններով՝ մեծացնելով դրանց դերը հանրային կառավարման համակարգում: Միաժամանակ չպետք է բացառել միջհամայնքային համագործակցության ձևավորումն ու զարգացումը (այդ թվում միջհամայնքային միավորումների ստեղծումը) խոշոր համայնքների կազմավորման պարագայում: Ավելին, որոնք խոշոր և կազմակերպված լինեն համայնքները, մեծ լինեն դրանց լիազորությունների շրջանակներն ու այդ լիազորությունները գործնականում

⁵ «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգ», էջ 11, www.region.am

իրականացնելու կարողություններն ու հնարավորությունները, այնքան առավել բարենպաստ միջավայր կարող է ձևավորվել համայնքների միջև տարաբնույթ համագործակցության ծավալման, այդ թվում միջհամայնքային միավորումների ստեղծման համար:

Հայաստանում համայնքների խոշորացման հայեցակարգը հիմնվում է մի շարք սկզբունքների վրա: Դրանք են.

1. տնտեսական նպատակահարմարությունը,
2. բնակչությանը ծառայություններ մատուցելու հնարավորության ապահովումը և բնակչության համար հանրային ծառայություններից օգտվելու հասանելիությունը,
3. մարդկային ռեսուրսներով ապահովվածությունը,
4. տեղական ինքնակառավարման մարմինների ինքնուրույնության ապահովումը,
5. ներհամայնքային տրանսպորտային հաղորդակցության ապահովումը,
6. բնակչության մասնակցության ապահովումը,
7. կառավարման կառուցվածքի օպտիմալացումը,
8. պատվիրակվող լիազորությունների շրջանակի ընդլայնումը⁶:

Միաժամանակ հայեցակարգով սահմանվել են 7 հիմնական չափորոշիչներ, որոնք պետք է հիմք հանդիսանան համայնքների խոշորացման համար: Որպես այդպիսիք են սահմանվել հետևյալները.

1. միացվող համայնքների ընդհանուր վարչական սահմանի առկայությունը.
2. նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոնը պետք է ունենա միացվող համայնքների նկատմամբ կենտրոնական դիրք, առնվազն 500 բնակիչ և անհրաժեշտ նվազագույն ծավալի ենթակառուցվածքներ.
3. նոր ձևավորվող համայնքի բնակավայրերի հեռավորությունը համայնքի կենտրոնից պետք է լինի մոտ 5 կմ.

⁶ Նույն տեղում, էջ 13

4. նոր ձևավորվող համայնքում պետք է առկա լինեն տեղական ինքնակառավարման մարմինների պարտադիր լիազորությունների իրականացման համար անհրաժեշտ նվազագույն ենթակառուցվածքներ (մանկապարտեզ, բուժ. կետ, մշակույթի տուն/ակումբ) և միջնակարգ դպրոց.

5. նոր ձևավորվող համայնքի բնակավայրերի միջև հասարակական տրասնպորտային հաղորդակցություն ապահովող ճանապարհների (առնվազն խճապատ) առկայություն.

6. նոր ձևավորվող համայնքի բնակավայրերի նախկինում համատեղ կառավարման մարմնի առկայություն (գյուղխորհուրդ, ավանային խորհուրդ, քաղխորհուրդ).

7. նոր ձևավորվող համայնքի բնակավայրերի բնակիչների համատեղելիություն և մենթալություն⁷:

Կարծում ենք, որ հայեցակարգով սահմանված խոշորացման չափորոշիչները իմպերատիվ կերպով պահպանելը կարող է արհեստական դժվարությունների և լարվածության պատճառ հանդիսանալ: Ամբողջությամբ ընդունելով միացվող համայնքների ընդհանուր վարչական սահմանի առկայության կամ համայնքում բնակավայրերի միջև հասարակական տրասնպորտային հաղորդակցություն ապահովող ճանապարհների առկայության չափորոշիչները, վերապահումներ կարելի է հայտնել մյուս չափորոշիչների կապակցությամբ: Կարծում ենք, որ համայնքների խոշորացումը պետք է իրականացնել յուրաքանչյուր դեպքում իրավիճակային ուսումնասիրությունների հիման վրա՝ հաշվի առնելով տեղանքի առանձնահատկությունները: Տվյալ դեպքում առաջարկվող լավագույն լուծումները կարող են հակասություններ մեջ մտնել սահմանված չափորոշիչների հետ՝ առաջացնելով արհեստական խոչընդոտներ: Օրինակ, 2-ր չափորոշիչը սահմանում է, որ նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոնը պետք է ունենա միացվող համայնքների նկատմամբ կենտրոնական դիրք: Կարծում ենք, որ գործնականում կարող են լինել

⁷ Նույն տեղում, էջ 13:

դեպքեր, որք առաջարկվող համայնքային կենտրոնը (լավագույնս համապատասխանելով անհրաժեշտ ենթակառուցվածքներ, ռեսուրսներ և այլն ունենալու պահանջներին) գտնվի ոչ թե նոր ձևավորվելիք համայնքի բնակավայրերի կենտրոնում, այլ այն հիմնական ճանապարհի վրա, որը այդ բնակավայրերը կապում է նախկին շրջկենտրոնին, մայրուղիներին կամ մայրաքաղաքին: Այսինքն գտնվում է առավել բարենպաստ դիրքում, քան կարող էր համարվել բնակավայրերի կենտրոնական շրջանը: Մեկ այլ դեպքում, երբ խոսքը վերաբերում է առավել լայն ծավալի խոշորացման ծրագրին, որի արդյունքում նոր ձևավորվելիք համայնքը պետք է իր մեջ ընդգրկի ենթադրենք հինգ և ավելի բնակավայրեր, ապա այդ դեպքում նախկին համատեղ կառավարման մարմնի առկայությունը դառնում է ոչինչ չպայմանավորող գործոն: Տվյալ դեպքում, կարծում ենք, առավելի իրատեսական կլինի հաշվի առնելով գոյություն ունեցող կամ նոր կառուցվելիք ենթակառուցվածքների հանգամանքը, քան նախկին, ներկայինի հետ որևէ ընդհանրություն չունեցող, կառավարման մարմնի առկայությունը:

Սրանով պայմանավորված առաջարկում ենք համայնքների խոշորացման քաղաքականությունն իրականացնելի հայեցակարգով սահմանված չափորոշիչները կիրառել ոչ թե որպես պարտադիր պայման, այլ որպես մեթոդական ուղեցույց բոլոր այն դեպքերի համար, որտեղ դրանք հնարավոր կլինի կիրառել:

Հայեցակարգով համայնքների խոշորացումը պետք է հանգեցնի հետևյալ արդյունքներին.

1. մարդկային ռեսուրսների համախմբում,
2. ենթակառուցվածքների համախմբում և ծառայությունների մատուցման արդյունավետության բարձրացում,
3. ֆինանսական կարողությունների ուժեղացում և իրականացվող լիազորություններ շրջանակի ընդլայնում,
4. լրացուցիչ դրական արդյունքներ, որոնցից առանձնացվում են.

- համայնքների պատվիրակված լիազորությունների շարունակական փոխանցման հնարավորությունների ստեղծում,
- հետագա ապակենտրոնացման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծում,
- համապետական ծրագրերի իրականացման հնարավորությունների մեծացում,
- վարչական տարածքների խոշորացման արդյունքում տնտեսության ճյուղերի՝ հատկապես գյուղատնտեսության զարգացման համար առավել մեծ հնարավորությունների ստեղծում,
- համայնքների նկատմամբ պետական վերահսկողության իրականացման հեշտացում, արդյունավետության բարձրացում և այդ ուղղությամբ իրականացվող ծախսերի նվազեցում:

**ՀՀ Վայոց ձորի մարզում ՀՀ կառավարության
հայեցակարգի հնարավոր կիրառությունը**

ՀՀ Վայոց ձորի մարզում ՀՀ կառավարության կողմից ի գիտություն ընդունված «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգ»-ը կիրառման հիմնական ուղղությունը պետք է հանդիսանա վարչատարածքային համակարգի վերակազմակերպմամբ համայնքների խոշորացումը, այսինքն՝ համայնքների միավորումը: Ընդ որում կարծում ենք, որ պետք է խնդրին մոտենալ այնպիսի մասշտաբներով, որը հնարավորություն տա ոչ թե լուծել արդեն քայքայման եզրին գտնվող, և գրեթե բնակչություն չունեցող համայնքների միավորումը, այլ այս բարեփոխումների արդյունքում պետք է ձևավորվեն հնարավոր խոշոր համայնքներ, որոնք հնարավորություն կտան հետագայում ստանալ այն ակնկալվող արդյունքները, որոնք նախատեսված են ՀՀ կառավարության հայեցակարգով:

Մենք առաջարկում ենք ՀՀ Վայոց ձորի մարզի տարածքում կազմավորել ութ համայնքներ, ներկայիս 44-ի փոխարեն: Այսինքն մեկ բարեփոխման արդյունքում կրճատել համայնքների թվաքանակը միանգամից 5,5 անգամ: Մեր կողմից մշակված առաջարկությունները հիմնվում են ինչպես տնտեսական, այնպես էլ աշխարհագրական, բնակլիմայական, սոցիալական և այլ ընդհանրությունների, ինչպես նաև արդյունավետ կառավարման համակարգի ձևավորման սկզբունքների վրա:

1. Առաջարկվում է մեկ համայնք ձևավորել ներկայիս **Ելփին, Չիվա, Ռինդ, Արենի, Խաչիկ, Աղավնաձոր, Արփի և Գնիշիկ** համայնքների միավորման արդյունքում՝ *համայնքային կենտրոն սահմանելով Արենի գյուղը*: Արդյունքում ստացվում է 10 բնակավայրից կազմված մի համայնք, որը կունենա 10.336 բնակիչ և 36.703 հա տարածք: Եթե մինչև միավորումը այդ համայնքների միջին բյուջեն կազմում էր մոտ 23 մլն դրամ, ապա միավորման արդյունքում նոր ձևավորվելիք

համայնքի բյուջեն գուտ մեխանիկական միացման արդյունքում կկազմի մոտ 184 մլն դրամ, այսինքն շուրջ 8 անգամ ավելի շատ, ինչը վարչական ծախսերի կրճատման պարագայում (ինչն անխուսափելի է միավորման դեպքում) կարող է ուղղվել բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցմանը և համայնքային սոցիալ-տնտեսական նշանակության խնդիրների լուծմանը: Բնակավայրերը, որոնք առաջարկվում է միավորել մեկ համայնքում տեղաբաշխված են Երևան-Մեղրի ավտոմայրուղու երկու տարբեր կողմերում: Բոլոր այդ բնակավայրերը նախկինում ընդգրկված են եղել Եղեգնաձորի վարչական շրջանի կազմում, ինչի արդյունքում գոյություն ունեն ընդհանուր ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-մշակութային ընդհանրություններ: Այս դեպքում բնակչության թվաքանակով ամենամեծ բնակավայրի Աղավնաձորն է, սակայն Արենին, որպես համայնքային կենտրոն ընտրելը առավել նպատակահարմար հատկապես իր աշխարհագրական դիրքից ելնելով (այն գտնվում է նոր կազմավորվելիք համայնքի բնակավայրերի կենտրոնական մասում): Բացի այդ Արենին բնակչության թվաքանակով երկրորդ գյուղն է դառնում Աղավնաձորից հետո:

Հիշատակված համայնքների միավորումով նոր համայնքի ձևավորումն արդարացված է նաև աշխարհագրական առումով: Բնակլիմայական պայմանների ազդեցությամբ (տես հավելվածը) այս համայնքներում ավանդաբար զարգացած է գյուղատնտեսության ճյուղերից խաղողագործությունը, այգեգործությունը և մասամբ անասնապահությունը: Հետևաբար տնտեսության գործառնական կառուցվածքով այդ համայնքները նման են և ունեն գրեթե միևնույն հիմնախնդիրները: Նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոն Արենի բնակավայրի առաջարկումը բացատրվում է դրա ունեցած տարաբնակեցման դաշտի ներուժի համեմատաբար բարձր ցուցանիշով: Քանի որ Վայոց ձորի տարաբնակեցման արտաքին ձևն առավելապես խմբային է, լեռնային բարդ ռելիեֆով պայմանավորված, հետևաբար այդ իրավիճակում Արենի գյուղը գտնվում է առավել հարմար աշխարհագրական դիրքում քան տվյալ համայնքների սահմաններում գտնվող մեկ ուրիշ բնակավայր:

Համայնքների սահմաններում գտնվող բնակավայրերն ընկած են 1000-ից 1500 մետր բարձրությունների վրա (բացառությամբ Գնիշիկ բնակավայրից, որը գտնվում է ծովի մակերևույթից 2025 մ բարձրության վրա և ունի 74 բնակիչ): Բնակավայրերի միջին հեռավորությունը Արենի գյուղից կազմում է 14 կմ, նվազագույնը 6 կմ, իսկ առավելագույնը՝ 33 կմ (գյուղ Գնիշիկ): Արենի գյուղի հեռավորությունը մարզկենտրոն Եղեգնաձոր քաղաքից 16 կմ է:

2. Առաջարկվում է մեկ համայնք ձևավորել ներկայիս **Եղեգնաձոր, Ագարակաձոր, Գետափ, Գլաձոր և Վերնաշեն** համայնքների միավորման արդյունքում՝ *համայնքային կենտրոն սահմանելով Եղեգնաձոր քաղաքը*: Արդյունքում ստացվում է 5 բնակավայրից կազմված մի համայնք, որը կունենա 15.982 բնակիչ և 20.430 հա տարածք: Եթե մինչև միավորումը այդ համայնքների միջին բյուջեն կազմում էր մոտ 38 մլն դրամ, ապա միավորման արդյունքում նոր ձևավորվելիք համայնքի բյուջեն զուտ մեխանիկական միացման արդյունքում կկազմի մոտ 189 մլն դրամ, այսինքն շուրջ 5 անգամ ավելի շատ, ինչը վարչական ծախսերի կրճատման պարագայում (ինչն անխուսափելի է միավորման դեպքում) կարող է ուղղվել բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցմանը և համայնքային սոցիալ-տնտեսական նշանակության խնդիրների լուծմանը: Բոլոր այդ բնակավայրերը նախկինում ընդգրկված են եղել Եղեգնաձորի վարչական շրջանի կազմում, ինչի արդյունքում գոյություն ունեն ընդհանուր ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-մշակութային ընդհանրություններ: Ընդ որում Եղեգնաձոր քաղաքը նախկինում հանդիսացել է շրջկենտրոն, իսկ ներկայումս մարզկենտրոն: Հիշյալ բնակավայրերի նկատմամբ Եղեգնաձորն ունի կենտրոնական դիրք, իսկ այդ բնակավայրերի բնակիչներն ուղղակիորեն կապված են Եղեգնաձորի հետ: Բնակավայրերի միջև գոյություն ունի կանոնավոր ուղևորային փոխադրումների գործող երթուղիներ:

Այս համայնքներն ունեն միևնույն բնակլիմայական պայմանները, որոնք նպաստավոր են խաղողագործության, այգեգործության և մասամբ

անասնապահության զարգացման համար: Հետևաբար տնտեսության գործառնական կառուցվածքում կարևոր կշիռ ունի ագրոարդյունաբերական համալիրը, հատկապես՝ գինեգործությունը, իսկ Եղեգնաձոր համայնքում ձևավորվել է բազմաֆունկցիոնալ տնտեսություն: Եղեգնաձոր քաղաքն ունենալով տարաբնակեցման դաշտի մեծ ներուժ, հարմար աշխարհագրական դիրք և բազմաբնույթ գործառնական կառուցվածք առաջարկվում է նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոն: Համայնքների սահմաններում գտնվող բնակավայրերն ընկած են 1100-ից 1600 մետր բարձրությունների վրա: Բնակավայրերի միջին հեռավորությունը Եղեգնաձոր քաղաքից կազմում է 4.5 կմ, նվազագույնը 3 կմ, իսկ առավելագույնը՝ 5 կմ:

3. Առաջարկվում է մեկ համայնք ձևավորել ներկայիս **Աղնջաձոր, Արտաբույնք, Գողթանիկ, Եղեգիս, Թառաթումբ, Հերմոն, Հորբաստեղ, Հորս, Շատին, Սալլի, Վարդահովիտ և Քարագլուխ** համայնքների միավորման արդյունքում՝ *համայնքային կենտրոն սահմանելով Շատին գյուղը*: Արդյունքում ստացվում է 16 բնակավայրից կազմված մի համայնք, որը կունենա 7.184 բնակիչ և 27.697 հա տարածք: Եթե մինչև միավորումը այդ համայնքների միջին բյուջեն կազմում էր մոտ 7,5 մլն դրամ, ապա միավորման արդյունքում նոր ձևավորվելիք համայնքի բյուջեն զուտ մեխանիկական միացման արդյունքում կկազմի մոտ 90 մլն դրամ, այսինքն շուրջ 12 անգամ ավելի շատ, ինչը վարչական ծախսերի կրճատման պարագայում (ինչն անխուսափելի է միավորման դեպքում) կարող է ուղղվել բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցմանը և համայնքային սոցիալ-տնտեսական նշանակության խնդիրների լուծմանը: Բոլոր այդ բնակավայրերը նախկինում ընդգրկված են եղել Եղեգնաձորի վարչական շրջանի կազմում, ինչի արդյունքում գոյություն ունեն ընդհանուր ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-մշակութային ընդհանրություններ: Ընդ որում այդ բնակավայրերը աշխարհագրորեն գտնվում են Եղեգնաձոր-Մարտունի նորակառույց ավտոճանապարհի տարբեր կողմերում:

Առաջարկվող համայնքն ամբողջությամբ ընկած է Եղեգիս գետի վերնագավառում և բնակլիմայական առումով էականորեն տարբերվում է հարևան

տարածքներից (տես հավելվածը): Լեռնագրության առանձնահատկություններով պայմանավորված այստեղ տարաբնակեցման դաշտն ունի գծային բաշխվածություն խմբային դրսևորումներով, որը բացատրվում է գետահովիտների ոչ ընդարձակ համեմատաբար հարթ տեղամասերի առկայությամբ: Համայնքների տնտեսությունների գործառնական կառուցվածքները նման են և գերիշխող են այգեգործությունն ու անասնապահությունը: Հաշվի առնելով դա և նաև այն հանգամանքը, որ այս տարածքը հարուստ է ռեկրեացիոն ռեսուրսներով առավել նպատակահարմար է ստեղծել մեկ համայնք, որը կխթանի և կկոորդինացնի զբոսաշրջության զարգացումը: Ելնելով Շատին բնակավայրի ունեցած տարաբնակեցման դաշտի մեծ ներուժից և դրա հարմար տրանսպորտաաշխարհագրական դիրքից, առաջարկվում է նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոնը դարձնել Շատին գյուղը: Համայնքների սահմաններում գտնվող բնակավայրերն ընկած են 1300-ից 2240 մետր բարձրությունների վրա: Բնակավայրերի միջին հեռավորությունը Շատին գյուղից կազմում է 14 կմ, նվազագույնը 5 կմ, իսկ առավելագույնը՝ 23 կմ (գյուղ Գետիկվանք, որտեղ մշտական բնակչություն չկա):

4. Առաջարկվում է Մալիշկա համայնքը որևէ այլ համայնքի կամ բնակավայրի հետ չմիավորել՝ այն թողնելով որպես առանձին համայնք: Մալիշկան աշխարհագրորեն գտնվում է Եղեգնաձոր և Վայք քաղաքների նկատմամբ կենտրոնական դիրքում և հանդիսանում է մարզի ամենամեծ գյուղական և իր մեծության չորրորդ համայնքը՝ 5.303 բնակչությամբ: Այն զբաղեցնում է 7.140 հա տարածք: Որպես բնակավայր այն կազմված է բացառապես առանձնատներից, ինչի հետևանքով այն սփռված է մեծ տարածության վրա: Համայնքի բյուջեն կազմում մոտ 54 մլն դրամ: Նախկինում այն ընդգրկված է եղել Եղեգնաձորի վարչական շրջանի տարածքում: Մալիշկա բնակավայրն ընկած է ծովի մակարդակից 1260 մ բարձրության վրա: Մարզկենտրոնից գտնվում է 8 կմ հեռավորության վրա:

5. Առաջարկվում է մեկ համայնք ձևավորել ներկայիս Վայք, Ազատեկ, Արին, Զեղեա և Փոռ համայնքների միավորման արդյունքում՝ *համայնքային կենտրոն սահմանելով Վայք քաղաքը*: Արդյունքում ստացվում է 5 բնակավայրից կազմված մի համայնք, որը կունենա 7,183 բնակիչ և 14.337 հա տարածք: Եթե մինչև միավորումը այդ համայնքների միջին բյուջեն կազմում էր մոտ 24 մլն դրամ (իսկ առանց Վայք քաղաքի մոտ 9,5 մլն դրամ), ապա միավորման արդյունքում նոր ձևավորվելիք համայնքի բյուջեն զուտ մեխանիկական միացման արդյունքում կկազմի ավելի քան 120 մլն դրամ, այսինքն շուրջ 5 անգամ ավելի շատ, ինչը վարչական ծախսերի կրճատման պարագայում (ինչն անխուսափելի է միավորման դեպքում) կարող է ուղղվել բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցմանը և համայնքային սոցիալ-տնտեսական նշանակության խնդիրների լուծմանը: Բոլոր այդ բնակավայրերը նախկինում ընդգրկված են եղել Վայքի վարչական շրջանի կազմում, ինչի արդյունքում գոյություն ունեն ընդհանուր ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-մշակութային ընդհանրություններ: Ընդ որում Վայք քաղաքը նախկինում հանդիսացել է շրջկենտրոն: Հիշյալ բնակավայրերի նկատմամբ Վայքն ունի կենտրոնական դիրք, իսկ այդ բնակավայրերի բնակիչներն ուղղակիորեն կապված են Վայքի հետ: Բնակավայրերի զգալի մասի միջև գոյություն ունի կանոնավոր ուղևորային փոխադրումների գործող երթուղիներ:

Աշխարհագրական տեսանկյունից այս համայնքներն ունեն միևնույն բնակլիմայական պայմանները, որոնք նպաստավոր են այգեգործության և մասամբ անասնապահության զարգացման համար (տես հավելվածը): Վայք քաղաքն ունենալով տարաբնակեցման դաշտի մեծ ներուժ և բազմաբնույթ ֆունկցիոնալ կառուցվածք առաջարկվում է նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոն: Համայնքների սահմաններում գտնվող բնակավայրերն ընկած են 1300-ից 1640 մետր բարձրությունների վրա: Բնակավայրերի միջին հեռավորությունը Վայք քաղաքից կազմում է 8 կմ, նվազագույնը 6 կմ, իսկ առավելագույնը՝ 11 կմ:

6. Առաջարկվում է մեկ համայնք ձևավորել ներկայիս **Հերիեր և Կարմրաշեն** համայնքների միավորման արդյունքում՝ **համայնքային կենտրոն սահմանելով Հերիեր գյուղը**: Արդյունքում ստացվում է 2 բնակավայրից կազմված մի համայնք, որը կունենա 1.294 բնակիչ և 8.394 հա տարածք: Եթե մինչև միավորումը այդ համայնքների միջին բյուջեն կազմում էր մոտ 8,8 մլն դրամ, ապա միավորման արդյունքում նոր ձևավորվելիք համայնքի բյուջեն գուտ մեխանիկական միացման արդյունքում կկազմի մոտ 18 մլն դրամ, այսինքն շուրջ 2 անգամ ավելի շատ, ինչը վարչական ծախսերի կրճատման պարագայում (ինչն անխուսափելի է միավորման դեպքում) կարող է ուղղվել բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցմանը և համայնքային սոցիալ-տնտեսական նշանակության խնդիրների լուծմանը: Այդ երկու բնակավայրերը նախկինում ընդգրկված են եղել Վայքի վարչական շրջանի կազմում, ինչի արդյունքում գոյություն ունեն ընդհանուր ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-մշակութային ընդհանրություններ: Ընդ որում այդ բնակավայրերի կապում է միննույն ավտոճանապարհ, որ Երևան-Մեղրի ավտոմայրուղուն հասնելու համար անցնում է Հերիեր գյուղով: Այդ համայնքները սահմանակից են Ջերմուկի համայնքին, սակայն ներկայումս դրանք Ջերմուկ համայնքի հետ միավորելը նպատակահարմար չէ՝ ընդհանուր ենթակառուցվածքների բացակայության պատճառով: Ներկայումս քննարկվում են Ջերմուկում օդանավակայան, երկաթգծի կայարան և նոր ավտոճանապարհ կառուցելու նախագծեր, որոնք պետք է անցնեն այդ համայնքների վարչական տարածքներով: Նման ենթակառուցվածքների առկայության պարագայում հետագայում հնարավոր կլինի այդ համայնքները միավորել Ջերմուկ համայնքին:

Առաջարկվող համայնքն ամբողջությամբ ընկած է Հերիեր գետի միջին և վերին հոսանքում: Բնակլիմայական առումով տարածքը նմանություն ունի Ջերմուկ համայնքի հետ (տես հավելվածը): Լեռնագրական առանձնահատկություններով պայմանավորված այստեղ տարաբնակեցման դաշտն ունի գծային բաշխվածություն: Համայնքների տնտեսությունների գործառնական կառուցվածում գերիշխող են այգեգործությունն ու անասնապահությունը: Հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը,

որ այս տարածքը հարուստ է ռեկրեացիոն ռեսուրսներով, ինչպես նաև հարևանային դիրքը Ջերմուկին և Եղեգիսի հովտին, առավել նպաստակահարմար է ստեղծել մեկ համայնք, որը կնպաստի զբոսաշրջության զարգացմանը և կարևոր դեր կունենա Հերիեր ու Կարմրաշեն բնակավայրերի գործառնական կառուցվածքում: Քանի որ Կարմրաշենի համեմատ Հերիեր բնակավայրն ունի տարաբնակեցման դաշտի մեծ ներուժ և առավել նպաստավոր աշխարհագրական դիրք հետևաբար նպաստակահարմար է համայնքի կենտրոն դարձնել Հերիեր գյուղը: Հերիեր գյուղը գտնվում է ծովի մակարդակից 1690 մետր, իսկ Կարմրաշենը՝ 2025 մետր բարձրությունների վրա: Կարմրաշենի հեռավորությունը Հերիերից կազմում է 7 կմ: Հերիեր գյուղի հեռավորությունը մարզկենտրոնից 35 կմ է:

7. Առաջարկվում է մեկ համայնք ձևավորել ներկայիս **Բարձրունի, Գոմք, Ջառիթափ, Խնձորուտ, Մարտիրոս, Նոր Ազնաբերդ և Մերս** համայնքների միավորման արդյունքում՝ *համայնքային կենտրոն սահմանելով Ջառիթափ գյուղը*: Արդյունքում ստացվում է 10 բնակավայրից կազմված մի համայնք, որը կունենա 3.682 բնակիչ և 30.109 հա տարածք: Եթե մինչև միավորումը այդ համայնքների միջին բյուջեն կազմում էր մոտ 12 մլն դրամ, ապա միավորման արդյունքում նոր ձևավորվելիք համայնքի բյուջեն զուտ մեխանիկական միացման արդյունքում կկազմի մոտ 87 մլն դրամ, այսինքն ավելի քան 7 անգամ ավելի շատ, ինչը վարչական ծախսերի կրճատման պարագայում (ինչն անխուսափելի է միավորման դեպքում) կարող է ուղղվել բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցմանը և համայնքային սոցիալ-տնտեսական նշանակության խնդիրների լուծմանը: Բոլոր այդ բնակավայրերը նախկինում ընդգրկված են եղել Վայքի վարչական շրջանի կազմում, ինչի արդյունքում գոյություն ունեն ընդհանուր ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-մշակութային ընդհանրություններ: Ընդ որում այդ բնակավայրերը աշխարհագրորեն գտնվում են միևնույն ավտոճանապարհի տարբեր կողմերում, որոնք Երևան-Մեղրի ավտոմայրուղուն միանում են Ջառիթափ գյուղով անցնելիս:

Աշխարհագրական տեսանկյունից համայնքն ընկած է Փշոնք և Կապույտ գետերի ավազանում և Ջահուկ գետի վերնագավառում: Լեռնագրության առանձնահատկություններով պայմանավորված այստեղ տարաբնակեցման դաշտն ունի խմբային ձև: Բնակլիմայական պայմանների առանձնահատկությամբ պայմանավորված (տես հավելվածը), համայնքների տնտեսությունների գործառնական կառուցվածքները նման են և գերիշխող են այգեգործությունն ու անասնապահությունը: Ելնելով Ջառիթափ բնակավայրի ունեցած տարաբնակեցման դաշտի մեծ ներուժից և դրա հարմար տրանսպորտաաշխարհագրական դիրքից, նպատակահարմար է նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոնը դարձնել Ջառիթափ գյուղը: Համայնքների սահմաններում գտնվող բնակավայրերն ընկած են 1500-ից 2000 մետր բարձրությունների վրա: Բնակավայրերի միջին հեռավորությունը Ջառիթափ գյուղից կազմում է 12 կմ, նվազագույնը 6 կմ, իսկ առավելագույնը՝ 21 կմ:

8. Առաջարկվում է մեկ համայնք ձևավորել ներկայիս **Ջերմուկ, Արտավան, Գնդեվազ և Սարավան** համայնքների միավորման արդյունքում՝ *համայնքային կենտրոն սահմանելով Ջերմուկ քաղաքը*: Արդյունքում ստացվում է 6 բնակավայրից կազմված մի համայնք, որը կունենա 8.951 բնակիչ և 21.631 հա տարածք: Եթե մինչև միավորումը այդ համայնքների միջին բյուջեն կազմում էր մոտ 100 մլն դրամ, ապա միավորման արդյունքում նոր ձևավորվելիք համայնքի բյուջեն զուտ մեխանիկական միացման արդյունքում կկազմի մոտ 400 մլն դրամ, այսինքն մոտ 4 անգամ ավելի շատ, ինչը վարչական ծախսերի կրճատման պարագայում (ինչն անխուսափելի է միավորման դեպքում) կարող է ուղղվել բնակչությանը հանրային ծառայությունների մատուցմանը և համայնքային սոցիալ-տնտեսական նշանակության խնդիրների լուծմանը: Բոլոր այդ բնակավայրերը նախկինում ընդգրկված են եղել Վայքի վարչական շրջանի կազմում (Ջերմուկ քաղաքն ունեցել է հանրապետական ենթակայության քաղաքի կարգավիճակ), ինչի արդյունքում գոյություն ունեն ընդհանուր ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-մշակութային ընդհանրություններ:

Առաջարկվող համայնքն ամբողջությամբ ընկած է Արփա գետի վերնագավառում և դրա վտակներ Դարբ ու Արտավան գետերի ավազաններում: Բնակլիմայական առումով այս տարածաշրջանը յուրահատուկ է և ունի շատ ընդհանրություններ (տես հավելվածը): Բնական և սոցիալ-տնտեսական առանձնահատկություններով պայմանավորված այստեղ տարաբնակեցման դաշտն ունի գծային բաշխվածություն խմբային դրսևորումներով: Համայնքների տնտեսությունների գործառնական կառուցվածքում կարևոր տեղ են զբաղեցնում անասնապահությունն ու այգեգործությունը, իսկ Ջերմուկում գլխավորը զբոսաշրջությունն է և հանքային ջրերի արտադրությունը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ այս տարածքը հարուստ է ռեկրեացիոն ռեսուրսներով առավել նպատակահարմար է ստեղծել մեկ համայնք, որը կխթանի զբոսաշրջության զարգացումը: Ելնելով Ջերմուկ քաղաքի ունեցած տարաբնակեցման դաշտի մեծ ներուժից առաջարկվում է նոր ձևավորվող համայնքի կենտրոնը դարձնել Ջերմուկ քաղաքը: Համայնքների սահմաններում գտնվող բնակավայրերն ընկած են 1700-ից 2080 մետր բարձրությունների վրա: Բնակավայրերի միջին հեռավորությունը Ջերմուկ քաղաքից կազմում է 21 կմ, նվազագույնը 4 կմ, իսկ առավելագույնը՝ 33 կմ:

Այս քաղաքականության արդյունքում նոր կազմավորվելիք 8 համայնքներից բնակչության թվաքանակով ամենամեծը ստացվում է Եղեգնաձորը՝ 15.982 բնակչով, իսկ ամենափոքրը՝ Հերիերը՝ 1.294 բնակչով: Տարածքով ամենամեծ համայնքը Արենին է՝ 36.703 հա տարածքով, իսկ ամենափոքրը՝ Մալիշկան 7.140 հա տարածքով: Հաշվի առնելով Հերիեր համայնքի բացառիկ աշխարհագրական դիրքը, որը թույլ չի տալիս առայժմ դրա կազմի մեջ ընդգրկված բնակավայրերը ներառել ավելի խոշոր համայնքի տարածքում, բնակչության թվաքանակով մյուս ամենափոքր համայնքը ստացվում է Չառիթափը 3.682 բնակչով: Համեմատության համար կարելի է նշել, որ մինչև համայնքների միավորումը ամենամեծ և ամենափոքր համայնքների միջև բնակչության թվաքանակի տարբերությունը կազմում էր 58 անգամ, իսկ միավորումից հետո այդ տարբերությունը կազմում է մոտ 12 անգամ, իսկ եթե Հերիերի

տարբերակը չհաշվարկվի, ապա մոտ 4 անգամ (տե՛ս հավելված): Միավորման արդյունքում մեկ համայնքի միջին բնակչությունը կազմում է մոտ 7.500 մարդ, իսկ տարածքը՝ 20.805 հա: Ընդ որում միջին ցուցանիշից համայնքների ունեցած շեղումները մեծ չեն:

Բյուջեների առումով համայնքի միջին բյուջեն կազմում ավելի քան 141 մլն դրամ, ինչն անհամեմատ մեծ ցուցանիշ է ներկայիս համայնքների բյուջեների համեմատությամբ:

Ինչ վերաբերում է միջհամայնքային համագործակցության խնդիրներին, ապա այս պարագայում, երբ ՀՀ Վայոց ձորի մարզի տարածքում ձևավորվում են ընդամենը 8 համայնքներ միջհամայնքային միավորումների ձևավորումը այն տրամաբանությամբ, ինչպես այն ներկայացված է ՀՀ կառավարության հայեցակարգում դառնում է անհիմաստ: Սակայն դրա փոխարեն լայն թափով կարող են զարգանալ միջհամայնքային համագործակցության այլ դրսևորումները՝ մասնավորապես, նպատակային միությունները, պայմանագրային հարաբերությունները, ինչպես նաև համատեղ ընկերությունների հիմնումը և այլն: Օրինակ, նոր ձևավորվելիք Եղեգնաձոր, Մալիշկա և Վայք համայնքները կարող են համատեղ լուծել աղբահանության հետ կապված խնդիրները: Այդ համայնքները միմյանցից գտնվում են ոչ մեծ հեռավորության վրա, որոնց կապում է միջպետական նշանակության Երևան-Մեղրի ավտոմայրուղին: Այսինքն Վայք-Եղեգնաձոր հեռավորությունը հնարավոր է հաղթահարել ոչ ավել քան քսան րոպեի ընթացքում: Այս պայմաններում հիշյալ երեք համայնքները կարող են համաձայնության գալ աղբահանության կազմակերպման հարցում՝ մեկտեղելով իրենց տրամադրության տակ գտնվող տրասնպորտային և տեխնիկական միջոցները և շահագործելով մեկ աղբավայր բոլոր երեք համայնքների համար: Հետագայում այդ համագործակցության կարող են միանալ նաև մյուս համայնքները:

Մյուս կողմից Վայքի տարածաշրջանի Վայք, Հերհեր, Ջառիթափ համայնքները կարող են ստեղծել նպատակային միջհամայնքային միավորում առողջապահության

բնագավառում: Նմանօրինակ միավորում կարող են հիմնել նաև Եղեգնաձորի տարածաշրջանի Եղեգնաձոր, Արենի, Եղեգիս և Մալիշկա համայնքները: Բանն այն է, որ նախկին շրջկենտրոններում (Վայքում և Եղեգնաձորում) կան բավականին լուրջ տեխնիկական կարողություններով օժտված հիվանդանոցներ (որոնք համայնքների խոշորացման պարագայում կարելի է փոխանցել համապատասխան համայնքներին), իսկ մյուս համայնքներում (այդ թվում առանձին բնակավայրերում) կան բուժական ամբուլատորիաներ: Առողջապահության բնագավառում միջհամայնքային միավորման հիմնումը կարող է նախադրյալներ ստեղծել բոլոր առողջապահական հաստատությունների համակարգված գործունեության ապահովման և այդ բնագավառում բնակչության որակյալ ծառայությունների մատուցման համար:

Եղեգնաձոր և Մալիշկա համայնքները, որոնք միմյանցից գտնվում են ոչ մեծ հեռավորության վրա կարող են ստեղծել առանձին միջհամայնքային միավորում կամ պայմանագրային միավորում կրթության և մշակույթի բնագավառում համագործակցելու համար, ինչի արդյունքում Մալիշկա համայնքի երեխաները հնարավորություն կունենան ստանալ երաժշտական և գեղագիտական կրթություն Եղեգնաձորի համապատասխան ուսումնական հաստատություններում:

Միջհամայնքային համագործակցության զարգացումը կարելի է հետագայում դիտարկել նաև կրթության բնագավառում ներկայումս իրականացվող բարեփոխումների համատեքստում, ինչի արդյունքում համայնքներում առանձնացվում են տարրական, հիմնական և ավագ դպրոցները:

Կարծում ենք, որ ներկայացված առաջարկությունների իրականացումը, հաշվի առնելով խնդրի ինչպես քաղաքական կողմը, այնպես էլ հասարակական հնչեղությունն ու իրականացման հետ կապված սոցիալ-հոգեբանական և իրավական դժվարությունները կպահանջի որոշակի ժամանակ: Ուստի առաջարկում ենք առաջնորդվել գործողությունների հետևյալ հաջորդական քայլերով և ժամանակացույցով.

1. Առաջարկությունների ներկայացում և քննարկում Գերմանական տեխնիկական համագործակցության կազմակերպությունում՝ տեղական և միջազգային փորձագետների մասնակցությամբ (մինչև 2010 թվականի հունվարի 29):

2. Առաջարկությունների վերջնական տարբերակի ներկայացում ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն (մինչև 2010 թվականի փետրվարի 6):

3. Առաջարկությունների քննարկում ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունում (մինչև 2010 թվականի փետրվարի 26):

4. Առաջարկությունների քննարկում ՀՀ Վայոց ձորի մարզային խորհրդի նիստում (մինչև 2010 թվականի մարտի 12):

5. Առաջարկությունների հանրային քննարկում ՀՀ Վայոց ձորի քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների ներկայացուցիչների հետ (մինչև 2010 թվականի մարտի 26):

6. Առաջարկությունների քննարկում միջգերատեսչական հանձնաժողովի համապատասխան ենթահանձնաժողովում (մինչև 2010 թվականի ապրիլի 9):

7. Առաջարկությունների քննարկում միջգերատեսչական հանձնաժողովի նիստում (մինչև 2010 թվականի ապրիլի 30):

8. Տեղական հանրաքվեների կազմակերպում ՀՀ Վայոց ձորի մարզի բոլոր համայնքներում. բացառությամբ Մալիշկա համայնքից (մինչև 2010 թվականի սեպտեմբերի 1):

9. Իրավական ակտերի նախագծերի մշակում և դրանց քննարկում ՀՀ կառավարությունում (մինչև 2010 թվականի սեպտեմբերի 25):

9. Առաջարկություններից բխող ՀՀ օրենքների նախագծերի ներկայացում ՀՀ Ազգային ժողով (մինչև 2010 թվականի հոկտեմբերի 22):

10. ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից համապատասխան օրենքների, մասնավորապես ՀՀ Վայոց ձորի մարզ մասով “Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին” Հայաստանի Հանրապետության օրենքում համապատասխան փոփոխությունների ընդունում (մինչև 2011 թվականի մարտի 25):

11. Նոր կազմավորված համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների կազմակերպում (2012 թվականին կայանալիք հինգերորդ գումարման ՀՀ Ազգային ժողովի ընտրությունների հետ միաժամանակ):

12. Իրականացված վարչատարածքային բարեփոխումների մոնիտորինգ և արդյունքների գնահատում (մինչև 2012 թվականի վերջ):

13. Աշխատանքային խմբերի ստեղծում Հայաստանի Հանրապետության մյուս մարզերում վարչատարածքային բարեփոխումներ իրականացնելու համար (մինչև 2013 թվականի մարտ):

14. Առաջարկությունների մշակում և քննարկում, տեղական հանրաքվեների և դրանց հիման վրա իրավական ակտերի նախագծերի կազմում և ընդունում ՀՀ ողջ տարածքում վարչատարածքային բարեփոխումների իրականացնելու համար (մինչև 2013 թվականի դեկտեմբերի վերջ):

15. Նոր կազմավորված համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների կազմակերպում (2014 թվականի ընթացքում):

Գործողությունների անհրաժեշտություն

Արդեն նշվել է, որ վարչատարածքային բարեփոխումների հաջողությունն ու արդյունավետությունը պայմանավորված է համալիր գործողությունների և քաղաքականության իրականացմամբ: Ըստ էության, սա ոչ միայն զուտ վարչատարածքային փոփոխություններ են, այլ տեղական ինքնակառավարման համակարգի ամրապնդման, զարգացման և հզորացման ընդհանուր ծրագրի մի մաս: Այս քաղաքականությունը պետք է ուղեկցվի տեղական ինքնակառավարման օրենսդրության մեջ համապատասխան և համարժեք փոփոխություններով մի կողմից ասպահովելու համակարգի զարգացումը, մյուս կողմից նվազեցնելով բոլոր այն հնարավոր ռիսկերը, որոնք պարող են պայմանավորված լինել այդ բարեփոխումների իրականացումով:

Փոփոխություններ «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում:

1. Ակնհայտ է, որ վարչատարածքային բարեփոխումներն առաջին հերթին փոփոխությունների անհրաժեշտություն են առաջացնելու «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում: Մասնավորապես, այս փուլում որևէ փոփոխությունների անհրաժեշտություն չկա ՀՀ մարզերի մակարդակում վարչատարածքային բաժանումը վերանայելու համար, ուստի անհրաժեշտ է փոփոխությունների նախագիծ նախապատրաստել 2.9 կետով հաստատված ՀՀ Վայոց ձորի մարզի համայնքների և բնակավայրերի ցանկում՝ ըստ ներկայացված նոր առաջարկությունների:

Միաժամանակ չափազանց կարևոր ենք համարում բնակավայրերի անվանումների պահպանումը բոլոր դեպքերում: Այս երևույթը ունի կարևոր սոցիալ-հոգեբանական նշանակություն:

Ինչ վերաբերվում է համայնքների անվանումներին, ապա ներկայացված առաջարկություններում որպես օրինաչափություն պահպանվել է այն մոտեցումը, որ նոր ձևավորվող համայնքի անվանումը համընկնում է դրա կազմում բնակչության թվաքանակի առումով ամենամեծ բնակավայրի անվանման հետ: Բացառություն են կազմում միայն Արենի և Եղեգիս համայնքները, որոնցից առաջինում առավել մեծ բնակչություն ունի Աղավնաձոր, իսկ երկրորդում՝ Շատին համայնքը: Առաջին դեպքում Արենի գյուղն առաջարկվում է նաև որպես համայնքային կենտրոն, իսկ երկրորդում՝ համայնքային կենտրոն է առաջարկվել ամենամեծ բնակչություն ունեցող Շատին գյուղը: Այս կապակցությամբ վիճահարույց հարցերի առաջացման դեպքում, կարծում ենք խնդիրը կարելի է քննարկել համայնքի բնակիչների հետ: Ընդ որում ամբողջությամբ ընդունելի ենք համարում այն տարբերակը, որ վիճելի դեպքերում համայնքին կարելի տալ նոր անվանում, որը չի կրկնում դրա կազմի մեջ մտնող բնակավայրերի անվանումներից և ոչ մեկին, իսկ բնակավայրերը կշարունակեն կոչվել իրենց անուններով: Այս դեպքում չեն փոխվի նաև գործող հասցեները, ինչը խնդիրներ չի առաջացնի ոստիկանության և զինվորական կոմիսարիատների համար: Մասնավորապես, եթե մարդը ներկայումս հաշվառված է օրինակ ՀՀ Վայոց ձորի մարզի Ագատեկ գյուղում, 4-րդ փողոց, 3-րդ տուն հասցեում, ապա նոր փոփոխության դեպքում նրա հասցեն ըստ էության չի փոխվի, այսինքն կնշվի «ՀՀ Վայոց ձորի մարզ, Վայք համայնք, գ. Ագատեկ, 4-րդ փողոց, 3-րդ տուն»:

2. «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում իրականացվելիք մյուս փոփոխությունը, որը պայմանավորված է այս առաջարկությունների իրականացման հետ վերաբերում է համայնքների կարգավիճակների (գյուղական և քաղաքային) վերանայմանը: Ներկայումս օրենքի 5-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քաղաքի դասակարգում ունեցող բնակավայր ընդգրկող համայնքները կոչվում են քաղաքային համայնքներ, իսկ միայն գյուղերի դասակարգում բնակավայրեր ընդգրկող համայնքները՝ գյուղական համայնքներ: Եթե մասնավոր դեպքում այս սահմանումը ընդունելի էր, օրինակ

ներկայումս Ջերմուկ քաղաքային համայնքը կազմված է Ջերմուկ քաղաքից և Կեչուս գյուղից, ինչի համար էլ համայնքը դասակարգվում է որպես քաղաքային համայնք, ապա այն դեպքում երբ մեկ համայնքի մեջ մտնում են մեծ թվով բնակավայրերի՝ համայնքների նմանօրինակ դասակարգումը կորցնում է իր նշանակությունն ու արդիականությունը: Ուստի առաջարկում ենք առհասարակ հրաժարվել համայնքներ քաղաքային կամ գյուղական դասակարգելու մոտեցումից՝ պահպանելով սակայն գոյություն ունեցող բնակավայրերի դասակարգումը: Ընդ որում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը սահմանափակվում է «համայնք» հասկացության կիրառումով, ուստի առաջարկվող փոփոխությունները Սահմանադրության հետ կապված իրավական խնդիրներ չեն առաջացնի:

Օրինակ, այն դեպքում երբ Եղեգնաձոր քաղաքից և Ագարակաձոր, Գետափ, Գլաձոր, Վերնաշեն գյուղերից կազմված համայնքն այլևս նպատակահարմար չէ դասակարգել որպես քաղաքային համայնք: Այն պետք է կոչվի Եղեգնաձոր համայնք, որի մեջ մտնում են մեկ քաղաք և չորս գյուղեր: Բնականաբար, այս փոփոխությունը ենթադրում է նաև «քաղաքապետ» և «գյուղապետ» հասկացությունների վերացում՝ թողնելով միայն «համայնքի ղեկավար» հասկացության գործածումը:

Փոփոխություններ «Հայաստանի Հանրապետության Ընտրական Օրենսգրքում:

Առաջարկում ենք փոփոխություններ իրականացնել Հայաստանի Հանրապետության Ընտրական Օրենսգրքում *ավելացնելով համայնքի ավագանու անդամների թվաքանակը*: Այդ իմաստով, կարծում ենք լուրջ դժվարություններ չկան, քանի որ 2005 թվականին իրականացված սահմանադրական փոփոխություններով վերացվել է համայնքի ավագանու անդամների առավելագույն թվաքանակի սահմանափակումը (մինչև 15 անդամի), միաժամանակ գոյություն ունի ավագանու մեծ թվաքանակի (60 անդամի) նախադեպ Երևան համայնքում: Առաջարկում ենք սահմանել համայնքի ավագանու տեղերի քանակը՝ ըստ բնակչության թվաքանակի հետևյալ հարաբերակցությամբ.

- 15 անդամից, մինչև 5.000 բնակչություն ունեցող համայնքում,

-21 անդամից, 5.001-ից մինչև 10.000 բնակչություն ունեցող համայնքում

- 31 անդամից, 10.001-ից ավելի բնակչություն ունեցող համայնքում:

Այս առաջարկությունը հիմնավորվում է դրանով, որ կենտրոնացնելով տարբեր համայնքների (բնակավայրերի) ներուժն ու ռեսուրսները, ունենալով համայնքի մեծ բյուջե, սեփականություն, ավելի մեծ ծավալի լիազորություններ, համայնքի ավագանին, ըստ էության փոխելու է իր այն դերակատարությունը, որն ունի այժմ՝ սահմանափակ ռեսուրսների պայմաններում: Նոր իրավիճակներում, մեծ համայնքների պարագայում, կարծում ենք, որ կմեծանա համայնքի բնակիչների շահադրդվածությունը և ցանկությունը ընտրվելու համայնքի ավագանու անդամի պաշտոնում և մասնակից լինել կառավարչական որոշումների ընդունմանը (ինչը մինչ այժմ նկատելի է քաղաքային և խոշոր գյուղական համայնքների դեպքում, որտեղ, ի տարբերություն փոքր գյուղական համայնքների, մշտապես լուրջ մրցակցություն է առաջանում համայնքի ավագանու ընտրություններում): Համայնքի ավագանու անդամների մեծ թիվը օբյեկտիվորեն կփոքրացնի համայնքի ղեկավարի ազդեցությունը համայնքի ավագանու և դրա կողմից ընդունվող որոշումների վրա՝ համայնքի ավագանին դարձնելով իրական հակակշիռ համայնքի ղեկավարին: Համայնքի ավագանու անդամների թվաքանակի ավելացումը հնարավորություն կընձեռնի նաև, որպեսզի համայնքի ավագանու անդամներ ընտրվեն ոչ միայն համայնքային կենտրոն կամ առավել շատ բնակիչ ունեցող բնակավայրերից, այլ տվյալ համայնքի կազմի մեջ մտնող բոլոր բնակավայրերից: Միաժամանակ համայնքի ավագանու անդամների թվաքանակի մեծացումը, առավել ևս խոշոր համայնքների պարագայում, կմեծացնի քաղաքական ուժերի հետաքրքրվածությունը համայնքների ավագանիների ընտրություններին կազմակերպված մասնակցություն ցուցաբերելու հարցում, ինչը մինչ օրս արտահայտվել է միայն համայնքների ղեկավարների ընտրության պարագայում:

Համայնքի ավագանու ընտրությունների մեխանիզմների վերանայում:

Ներկայում ՀՀ Ընտրական Օրենսգիրքը սահմանում է, որ համայնքի ավագանու

ընտրության ժամանակ համայնքի տարածքում սահմանվում է մեկ բազմամանդատ մեծամասնական ընտրատարածք⁸: Այս դեպքում համայնքի ավագանու անդամ են ընտրվում համայնքի ավագանու անդամների օրենքով սահմանված թվաքանակին համապատասխան առավելագույն ձայներ հավաքած թեկնածուները:

Համայնքների միավորման և խոշոր համայնքների կազմավորման պարագայում այս ընտրական համակարգը վերանայման կարիք ունի: Նախ, գոնե անցումային դրույթներով, առնվազն բարեփոխումներին հաջորդող տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների ընթացքում պետք է օրենքով սահմանվի մի նորմ, ըստ որի համայնքի կազմի մեջ մտնող, մշտական բնակչություն ունեցող յուրաքանչյուր բնակավայր պետք է հնարավորություն ունենա ընտրելու համայնքի ավագանու որոշակի թվով անդամներ: Սա, իհարկե, ժողովրդավարության որոշակի սահմանափակում է իր մեջ պարունակում, ուստի երկու ընտրություններից հետո այս սահմանափակումը կդադարի գործելուց, ինչը հնարավորություն կտա համայնքի ավագանու անդամ ընտրվել հասարակության մեջ առավել մեծ վստահություն և հեղինակություն վայելող գործիչներին: Սակայն սկզբնական շրջանում բոլոր բնակավայրերին, պետք է հնարավորություն տրվի իր «ներկայացուցիչներին» միջոցով մասնակցություն ունենալ որոշումների ընդունման գործընթացին: Մյուս դեպքերում համայնքի ավագանու անդամի պաշտոնում առաջադրումները պետք է իրականացնեն ոչ թե ինքնաառաջադրման սկզբունքով (ինչպես կատարվել է մինչ այժմ, ինչի հետևանքով համայնքի ավագանու անդամ են ընտրվում համայնքի ղեկավարի հետ բարեկամական, ազգակցական կամ ոչ ձևական փոխհարաբերություններով կապված և նրա ազդեցության տակ գտնվող մարդիկ), այլ քաղաքական կուսակցությունները՝ նախապես համամասնական ցուցակներ կազմելու միջոցով: Փաստորեն, այս առաջարկության տրամաբանությունը հուշում է, որ համայնքի ավագանին պետք է ձևավորվի ոչ միայն մեծամասնական, այլև համամասնական եղանակով: Համայնքի ավագանու ձևավորման համամասնական

⁸ ՀՀ Ընտրական Օրենսգիրք, հոդված 120:

եղանակն արդեն կիրառություն ստացել է Երևանի ավագանու ձևավորման դեպքում, ավելին, Երևանի պարագայում այն պայմանավորում է նաև քաղաքապետի անուղղակի ընտրություն: Նոր դեպքում կկիրառվի ավագանու կազմավորման կոմբինացված (միաժամանակ և՛ մեծամասնական, և՛ համամասնական մոդելները), ինչը ՀՀ ընտրական համակարգում կիրառվում է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի պարագայում: Մեծամասնական ընտրակարգով համայնքի ավագանու անդամ կարող են ընտրվել համայնքի կազմի մեջ մտնող բնակավայրերից (կախված բնակչության թվաքանակից մեկ կամ երկու անդամ), իսկ ավագանու մյուս անդամները կընտրվեն համամասնական եղանակով՝ կուսակցական ցուցակներով:

Այս առաջարկությունը հնարավորություն կտա ապակենտրոնացնել նաև ՀՀ քաղաքական համակարգը, մեծացնելով քաղաքական կուսակցությունների, հատկապես դրանց տարածքային կառույցների դերը և մասնակցությունը հանրային կյանքին:

Փոփոխություններ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում:

Համայնքի ղեկավարի ներկայացուցիչների կամ վարչական օգնականների ինստիտուտի հիմնում: Քանի որ նոր միավորման պարագայում նախկին համայնքները կորցնում են իրենց կարգավիճակը, ապա, բնականաբար այնտեղ առանձին չեն կարող ձևավորվել տեղական ինքնակառավարման մարմիններ: Սա կհանգեցնեի նաև նախկին համայնքի ղեկավարի աշխատակազմերի լուծարմանը (ինչն էլ հանդիսանում է այս քաղաքականության հիմնական տնտեսական հիմնավորումներից մեկը): Մտավախություն կա, որ իշխանության տեղական մարմինների բացակայությունը կարող է համայնքի լուծարման պատճառ հանդիսանալ: Չհամաձայնելով այդ կարծիքի հետ, այնուամենայնիվ գտնում ենք, որ կան խնդիրների որոշակի շրջանական, որոնց կապակցությամբ համայնքի բնակիչներն առնչվում են տեղական իշխանությունների հետ, որոնց կապակցությամբ իրենց բնակության վայրից համայնքային կենտրոն գնալը կարող է անհանգստության

առիթ հանդիսանալ և պատճառ դառնալ այս քաղաքականության անհարկի քննադատության համար (այդպիսի խնդիրներ կարող են լինեն համայնքի բնակիչ լինելու մասին, սեփականության կամ ընտանի գյուղատնտեսական կենդանիների մասին տեղեկանք ստանալը սոցիալական կամ այլ ծառայություններ, ուսումնական հաստատություններ ներկայացնելու համար և այլն): Մյուս կողմից խոշոր համայնքի պարագայում տեղական ինքնակառավարման մարմինները նույնպես կարիք կունենան ամենօրյա օպերատիվ կապ պահպանել համայնքի բնակիչների հետ: Մասնավորապես, համայնքի բնակիչներին բաժանել ծանուցագրեր գույքահարկի և հողի հարկի վճարումների վերաբերյալ, իրականացնել կազմակերպական աշխատանքներն ընտրությունների կազմակերպման հարցերում, ֆիզիկապես փոխանցել տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից հատկացող սոցիալական նպաստներն ու օգնությունները, անհրաժեշտության դեպքում կազմակերպել վառելանյութի, սերմանյութի, պարարտանյութերի բաշխումը և այլն: Թերևս մի քանի տարի հետո բնակավայրերում նման պաշտոնյաներ ունենալու անհրաժեշտությունը նույնպես վերանա, սակայն, հաշվի առնելով նաև խնդրի սոցիալ-հոգեբանական ասպեկտները, առաջարկում ենք «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում համայնքի ղեկավարի աշխատակազմում, հայեցողական պաշտոնի կարգավիճակում, նախատեսել համայնքի ղեկավարի ներկայացուցչի կամ վարչական օգնական պաշտոն համայնքի կազմի մեջ մտնող բնակավայրերում նշանակելու համար: Սա բավականին մոտ է Երևանի վարչական շրջանի ղեկավարի պաշտոնին, որին նշանակում և ազատում է Երևանի քաղաքապետը: Ի տարբերություն վարչական շրջանի ղեկավարին, տվյալ բնակավայրում համայնքի ղեկավարի ներկայացուցիչների աշխատանքների կազմակերպման համար առանձին աշխատակազմ պահելու անհրաժեշտություն չկա: Այդ պաշտոնյան պետք է ունենա մշտական գործող գրասենյակ տվյալ բնակավայրում, բոլոր այն բնակավայրերում, որոնք նախկինում ունեցել են համայնքի կարգավիճակ, որի ֆինանսավորումը պետք է իրականացվի համայնքի

բյուջեի միջոցների հաշվին: Հանդիսանալով համայնքի ղեկավարի աշխատակազմի աշխատակից նրա վարձատրությունը նույնպես պետք է իրականացվի համայնքի բյուջեի միջոցների հաշվին: Որոշակի խնդիրներին օպերատիվ լուծումներ տալու համար բնակավայրում համայնքի ղեկավարի ներկայացուցիչը պետք է ունենա համայնքի անվանումով և տարբերանշաններով “տեղեկանքների համար” գրառումով կնիք, որը չի կարող օգտագործվել ֆինանսական գործարքներ կատարելու նպատակով: Կախված այս առաջարկության ընդունման վերապահումներից հնարավոր է նաև փոփոխություններ իրականացնել նաև «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների ընդլայնում:

Մինչ այժմ ինչքան քննարկումներ են ծավալվել ապակենտրոնացման քաղաքականության խորացման և դրա արդյունքում տեղական ինքնակառավարման մարմիններին նոր լիազորություններ, մասնավորապես, պատվիրակված լիազորություններ վերապահելու խնդիրներին, հիմնական խոչընդոտ է համարվել համայնքների մեծ թիվը և դրանց կարողությունների ցածր մակարդակը: Համայնքների միավորման և դրանց կարողությունների ամրապնդմանը միտված առաջարկվող փոփոխությունների համատեքստում նման մտավախությունները ի չիք են դառնում և չեն կարող այլևս խոչընդոտել իշխանության ապակենտրոնացմանը: Ուստի առաջարկում ենք “Տեղական ինքնակառավարման մասին” համապատասխան լրացումներ կատարելու միջոցով տեղական ինքնակառավարման մարմինների վերապահել նոր լիազորություններ. ընդ որում ինչպես լիազորություններ, որոնք այժմ վերապահված են տարածքային կառավարման մարմիններին, այնպես էլ լիազորություններ, որոնք իրականացվում են իշխանության կենտրոնական մարմինների և դրանց տարածքային ծառայությունների միջոցով: Սկզբնական փուլում առաջարկում ենք համապատասխան տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասության հանձնել մարզի տարածքում գտնվող բոլոր առողջապահական հաստատությունները (մասնավորապես Եղեգնաձորի և Վայքի

բուժմիավորումները), որոնք ներկայումս, թեև փակ բաժնետիրական ընկերության կազմակերպական-իրավական ձևին ունեն մարզային ենթակայություն (որպես սեփականատիրոջ ներկայացուցիչ հանդես են գալիս մարզպետները): Այս փոփոխությունները հնարավորություն կտան առավել համակարգված կերպով կառավարել առողջապահական բնագավառը, քանզի մյուս բոլոր համայնքներում առողջության առաջնային պահպանման հիմնարկները (բուժական ամբուլատորիաները) ունեն համայնքային պատկանելությունը:

Համայնքների միավորման (խոշորացման) պայմաններում լուրջ նախադրյալներ են ստեղծվում հանրակրթության, մասնավորապես, հանրակրթական դպրոցների (կրտսեր դպրոցներ, հիմնական դպրոցներ, ավագ դպրոցներ) ապակենտրոնացման, կառավարության կողմից ժամանակին նախաձեռնած, սակայն հաջողության չհասած ծրագիրն իրականացնելու համար:

Հաշվի առնելով որոշ համայնքներում սոցիալական ծառայությունների համայնքների հանձնելու փորձնական ծրագրի արդյունքները, խոշորացման պարագայում այդ գործընթացը կարելի է ավարտին հասցնել՝ ՀՀ Վայոց ձորի մարզում ունենալով ութ սոցիալական ծառայություններ (ի դեպ Մալիշկայի և Հերիերի պարագայում կարելի է այդ խնդրին լուծում տալ համապատասխանաբար Եղեգնաձոր և Վայք քաղաքների հետ միջհամայնքային միավորումների ձևավորման միջոցով, որի արդյունքում հնարավոր կլինի ունենալ ոչ թե ութ այլ վեց համայնքային սոցիալական ծառայություններ):

Տեղական ինքնակառավարման մարմիններին որպես պատվիրակված լիազորություն կարելի է վերապահել նաև դեռևս իշխանության կենտրոնական մարմինների իրավասության տակ գտնվող անձնագրային ծառայությունները:

Առաջարկում ենք նաև փորձնական ծրագիր իրականացնել անշարժ գույքի կադաստր վարելու իրավասությունները համայնքների փոխանցելու համար:

Փոփոխություններ բյուջետային օրենսդրության մեջ:

Բյուջետային օրենսդրության մեջ փոփոխություններ ասելով պետք է հասկանալ փոփոխություններ հիմնականում հետևյալ օրենքներում.

- “Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին” ՀՀ օրենք,
- “Ֆինանսական համահարթեցման մասին” ՀՀ օրենք,
- “Տեղական ինքնակառավարման մասին” ՀՀ օրենք,
- “Հայաստանի Հանրապետության 2011 թվականի պետական բյուջեի մասին” ՀՀ օրենք:

Այս դեպքում “Տեղական ինքնակառավարման մասին” օրենքում փոփոխությունները կարող են պայմանավորված լինել միայն “Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին” ՀՀ օրենքի փոփոխություններով, քանզի այդ երկու օրենքներում կան որոշակի ընդհանուրություններ: Այս տեսանկյունից առաջարկում ենք որոշակի ժամանակավոր սահմանափակումներ և պարտադիր պահանջներ մտցնել համայնքի բյուջեների ծախսային մասերում: Մասնավորապես, պետք է նախատեսել, որ մեկից ավելի բնակավայրերից կազմված համայնքների բյուջեներում առնվազն երկու տարին մեկ անգամ, հինգ միլիոն դրամից ոչ պակաս չափով կապիտալ բնույթի ծրագրեր պետք է իրականացվեն համայնքի կազմի մեջ մտնող բնակավայրերի հիմնախնդիրների լուծման կամ ենթակառուցվածքների զարգացման նպատակով: Ընդ որում առավել որոշակի և իմպերատիվ պետք է լինեն ձևակերպումները հատկապես սահմանամերձ բնակավայրերի մասով: Այս առաջարկությունն նպատակ ունի նվազեցնել համայնքների խոշորացման հետևանքով սահմանամերձ համայնքների “քայքայման” ռիսկերը: Ավելին, խոշորացումը պետք է լուրջ ազդակ հանդիսանա համայնքների հատկապես սահմանամերձ բնակավայրերի զարգացման և ամրապնդման համար:

Օրենսդրությունը պետք է խթանի համայնքների խոշորացումը կոնկրետ և չափելի ցուցանիշներով այդ համայնքներին տրամադրելով լրացուցիչ միջոցներ

(հատկապես ֆինանսական միջոցներ): Այդ իմաստով, կարծում ենք, արժեքավոր ձևակերպում գոյություն ունի շրջանառության մեջ գտնվող “Ֆինանսական համահարթեցման մասին” ՀՀ օրենքի նախագծում, որով ՀՀ պետական բյուջեից համայնքային բյուջեների հատկացվելիք դոտացիա չափը որոշելիս կիրառվում է մի առանձին գործոն, որը ցույց է տալիս համայնքի կազմում բնակավայրերի քանակը: Այսինքն, որքան շատ բնակավայրեր են ընդգրկված համայնքի կազմում, այդքան մեծ է տվյալ գործոնով հատկացվող դոտացիայի ծավալը:

Չափազանց կարևոր ենք համարում խոշորացված համայնքներին հատուկ պետական աջակցության տրամադրումը: ՀՀ պետական բյուջեից (ակնկալվում է համայնքների խոշորացումից անմիջապես հետո, այսինքն 2011 և 2012 թվականների պետական բյուջեով) դոտացիաներից բացի լրացուցիչ սուբսիդիաներ և սուբվենցիաներ հատկացնել խոշորացված համայնքներին՝ հատկապես ընդհանուր հետաքրքրության և նշանակության խնդիրների լուծման համար:

Կարևոր ենք համարում նաև այն, որ խոշորացված համայնքները պետք է որպես արդյունավետ գործիք դառնան կառավարության տարածքային քաղաքականության և տարածքների համաչափ զարգացման խնդիրները լուծելու համար, այլ չճառայեն որպես պատրվակ բնակավայրերի տրամադրվող նպատակային հատկացումների ծավալները կրճատելու համար: Մասնավորապես, որևէ կերպ չպետք է շփոթություն կամ նույնություն մտցնել “բնակավայր” և “համայնք” հասկացությունների միջև: Եթե կառավարությունն ունի մտադրություններ լուծելու սահմանամերձ բնակավայրերի հիմնախնդիրները, ապա այդ քաղաքականությունը անկախ համայնքների խոշորացումից, անկախ սահմանամերձ այդ բնակավայրերի այս կամ այն համայնքի մեջ մտնել և չմտնելու հանգամանքից պետք է նույն ոգով, տրամաբանության և ծավալներով իրականացվի: Այսինքն պետության կողմից հատկացվող նպատակային միջոցները պետք է ուղղված լինեն ոչ միայն համայնքների, այլև դրա կազմի մեջ մտնող առանձին բնակավայրերի հիմնախնդիրների լուծմանը:

Ամփոփում

Ամփոփելով կատարված ուսումնասիրությունը կարելի է հաստատել մինչ այժմ հնչեցված և ՀՀ կառավարության կողմից ի գիտություն ընդունված այն հայեցակարգային մոտեցումները, որ համայնքների խոշորացումը և միջհամայնքային համագործակցության զարգացումը Հայաստանի Հանրապետության համար խիստ արդիական և հրատապ լուծում պահանջող խնդիր է: Վստահաբար կարելի է ասել, որ գործող վարչատարածքային բաժանումը լուրջ և էական խոչընդոտ է հանդիսանում համայնքների կարողությունների ամրապնդման և տեղական ինքնակառավարման համակարգի հետագա զարգացման համար: Սակայն, նկատի ունենալով վարչատարածքային բարեփոխումների իրականացման ողջ բարդությունը, դրա բազմագործոնայնությունն ու հնարավոր հետևանքները, որևէ դեպքում որոշումների ընդունման շտապողականությունը չի կարող արդարացվել և կարող է հանգեցնել ինչպես այս հիմնավոր գաղափարի խեղաթուրման, այնպես էլ լրացուցիչ դժվարություններ և բարդություններ առաջացնել տեղական ինքնակառավարման համակարգում: Ուստի անհրաժեշտ է այս բարեփոխումներն իրականացնել փուլային տարբերակով՝ որպես առաջին փուլի թիրախ ընտրելով այդ նպատակի համար իր պարամետրերով, մեր կարծիքով, լավագույնը հանդիսացող ՀՀ Վայոց ձորի մարզում: Իրականացված բարեփոխումների արդյունքների վերլուծության և գնահատման արդյունքների հիման վրա հնարավոր կլինի հանգել որոշակի եզրահանգումների, որոնք էլ նախադրյալներ կստեղծեն ողջ երկրի մասշտաբով այս քաղաքականությունն իրագործելու համար:

Կոնկրետ իրականացված բազմագործոն վերլուծությունների հիման վրա՝ մեր կողմից առաջարկվում է ՀՀ Վայոց ձորի մարզի տարածքում ներկայումս գործող 44 համայնքների փոխարեն ձևավորել ընդամենը 8 համայնքներ, որոնց միջև էլ կարող են տարբեր բնագավառներում համագործակցելու նպատակով ձևավորվեն

միջհամայնքային միավորումներ կամ միջհամայնքային համագործակցության այլ դրսևորումներ:

Ընդհանուր առմամբ, կարծում ենք, որ “Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ստեղծման” ՀՀ կառավարության հայեցակարգը գործնականում հնարավոր է կիրառել ՀՀ Վայոց ձորի մարզում՝ ստանալով բազմաթիվ տեսանկյուններից դրական և ակնկալվող արդյունքներ: Պետք է նշել, սակայն, որ ՀՀ կառավարության հայեցակարգը գործնական կիրառության տեսանկյունից պետք է դիտել ոչ թե որպես իմպերատիվ փաստաթուղթ, այլ մեթոդաբանական ուղեցույց, քանզի հայեցակարգի որոշ դրույթների գործնական կիրառումը առաջ է բերում որոշ խնդիրներ, որոնք ոչ թե օգնում, այլ երբեմն խանգարում են լավագույն որոշումների ընդունմանը:

Գրականության ցանկ

Իրավական ակտեր

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (փոփոխություններով), ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
2. Հայաստանի Հանրապետության Ընտրական Օրենսգիրք, ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
3. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին», ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
4. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին», ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
5. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Տեղական ինքնակառավարման մասին», ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
6. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Ֆինանսական համահարթեցման մասին», ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
7. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Համայնքային ծառայության մասին», ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
8. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Տեղական հանրաքվեների մասին», ԻՐՏԵԿ տեղեկատվական համակարգ:
9. ՀՀ վարչապետի որոշումը 2009 թվականի մայիսի 26-ի թիվ 427-Ա որոշումը «Միջգերատեսչական հանձնաժողով ստեղծելու մասին»
10. «Համայնքների խոշորացման և միջհամայնքային միավորումների ձևավորման հայեցակարգ», www.region.am

Մասնագիտական գրքեր

11. Հայկական Սովետական հանրագիտարան, Սովետական Հայաստան, Ե., 1987թ.
12. Է.Ղազարյան «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման կատարելագործման հայեցակարգային ուղղությունները», Երևան, ԴԱԸ 2004թ.
13. «Հայաստանի Հանրապետության մարզերը թվերով» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2004թ.

Ինտերնետային կայքեր

14. www.gov.am
15. www.region.am
16. www.cfoa.am